

ΤΟ ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

[Σύντομος περίληψις τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συγγραφεῖσα γερμανιστὶ ὡς ἐν τῶν μερῶν τοῦ συλλογικοῦ συγγράμματος «*Ekklesia*» τοῦ ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *D. F. Siegmund — Schultze* ἐν τῷ τεύχει αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ *Die Griechische Kirche*. — Μετάφρασις ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως].

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρεσβεύουσα, ἀκριβῶς ὡς καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ, ὅτι τὸ ὄρατόν αὐτῆς μέρος ἀποτελεῖ ἀνθρωπίνην ὀργάνωσιν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑφισταμένην, δέχεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ὀργάνωσις βασίζεται ἐπὶ κανονικῆς τάξεως, ἀναγκαίας καὶ ἀπαραιτήτου δι' αὐτὴν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ὑπαρξίν καὶ συντήρησιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ τάξις αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸ τὸ λεγόμενον Κανονικὸν ἢ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὗτινος ἡ γνῶσις εἶναι ἀπαραίτητος οὐ μόνον διὰ τὴν σαφῆ κατανόησιν τῆς οὐσίας τῆς ὄρατῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ (ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδιῶν) διὰ τὴν πρέπουσαν αὐτῆς διοίκησιν καὶ διακυβέρνησιν.

Ποῖαι ὅμως εἶναι αἱ γενικαὶ γραμμαὶ κατευθύνσεως τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, αἱ τὸ ὄρατόν μέρος αὐτῆς εἰς αὐθύπαρκτον τακτικὴν ὀργάνωσιν ἀναδεικνύουσαι;

Ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἐπόψεως τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐξεταζομένη θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρισθῇ ὡς τὸ ἄθροισμα τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἢ πληρέστερον, τὸ ἄθροισμα τῶν διὰ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀποδεξαμένων καὶ ἀποδεχομένων τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τηρούντων αὐτὴν ὀρθοδόξως.

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, τὸ πρῶτον, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν διὰ τοῦ θανάτου εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσελθόντων πιστῶν (ἄόρατος καὶ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία) καὶ τὸ δεύτερον τὸ ἐκ πάντων τῶν ζώντων ὀρθοδόξων πιστῶν συνιστώμενον. Τὸ δεύτερον τοῦτο τμῆμα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἶναι τὸ ἀντικείμενον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξιν, ἥτις καὶ δι' αὐτοῦ ἐξασφαλίζεται.

Διὰ τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος ἰδίᾳ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἅμα τῇ ἰδρύσει του καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς ὄλης Ἐκκλησίας, εἶπεν ὁ Κύριος τοὺς ἰδρυτικούς αὐτοῦ περὶ αὐτῆς λόγους: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων» (Ματθ. κη' 19, 20), «Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ ἔμῳ ὀνόματι κἀγὼ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. κη' 20), «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ μου τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι τῆς Ἐκκλησίας» (Ματθ. ις' 18), «Καὶ δώσω σοι τὰς κλείς τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, ὅτι ἂν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδημένον ἐν οὐρανοῖς καὶ ὅτι ἂν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένον ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. ις' 19), «... Εἰσήγη ὑμῖν, καθὼς ἀπεσταλέ με ὁ πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύση καὶ λέγει αὐτοῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἃν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. ἃν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰωάν. κ' 23), «Σίμων Ἰωάνᾶ βόσκε τὰ ἀρνία μου, ... βόσκε τὰ πρόβατά μου... βόσκε τὰ ἀρνία μου» (Ἰωάν. κα' 15-17), ἐν οἷς σαφῶς γίνεται λόγος περὶ τοῦ τόπου («οὗ»), τῶν μελῶν (δύο ἢ τρεῖς» καὶ «πάντες οἱ λαοὶ» καὶ «τὰ πρόβατά μου» καὶ «τὰ ἀρνία μου»), τῆς κεφαλῆς («ἐγὼ ἐν μέσῳ ὑμῶν» καὶ «ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι» καὶ «ἡ Ἐκκλησία μου») καὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐνόητος καὶ τῆς ὀργανώσεως («βάπτισμα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», «τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν», «ἐν τῷ ἔμῳ ὀνόματι», «βόσκε τὰ ἀρνία μου, καὶ «ὅτι ἂν λύσης ἔσται λελυμένον» κλπ.).

Ὁ ζῶν οὗτος καὶ αὐτάρκης καὶ ἀληθῆς καὶ αἰώνιος καὶ ὁρατὸς ὀργανισμὸς, ἡ Ἐκκλησία, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν τούτων λόγων, ἀκριβῶς διότι εἶναι ὁρατὸς ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τοῦ Κανονικοῦ ἢ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, τοῦτο δ' ἐξ ἄλλου εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὸν πρῶτον.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Κύριος ὡς βασικὸν κανόνα τοῦ βίου τοῦ ὁρατοῦ τῶν πιστῶν ἀθροίσματος ἔδωκε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἣτις καὶ τὸ κύριον καὶ ἀποκλειστικὸν σχεδὸν γνώρισμα τῶν γνησίων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ (Ἰωάν. ιγ' 34, 35), ἡ φύσις ὅμως τοῦ οὕτως ἰδρυθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ προκάλεσε κατ' ἀνάγκην τὴν δημιουργίαν διατάξεων, αἵτινες δι' αὐτὴν τὴν ὀργανικὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς μεγάλης

καθολικῆς (ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν) Ἐκκλησίας ἦσαν, καὶ εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητοι.

Τοῦτο παρατηρεῖται ἤδη ἐν τῇ πρωτογενεῖ Ἐκκλησίᾳ, παρ' ἧ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς Κ. Δ., ὑπῆρχον ἤδη ἐν χρήσει διάφοροι διατάξεις, θεωρούμεναι καὶ σήμερον ἀκόμη βασικαί.

Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀριθμητικὴ αὐτῆς ἐξάπλωσις συνετέλεσαν εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, αἵτινες ἀναφερόμεναι εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ἀπετέλεσαν τὸ σῶμα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, τὸ *corpus juris canonici*, δι' οὗ ἐκυβερνᾶτο καὶ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία.

Αἱ φυσικῶς ἀναπτυχθεῖσαι σχέσεις μεταξὺ τῆς ἐν τῷ πολιτικῷ κύκλῳ ἰδρυθείσης καὶ ἀναπτυχθείσης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας ἐδημιούργησαν νέας διατάξεις ἀποτελούσας οἰονεὶ παράρτημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Αἱ διατάξεις αὗται ἀναλόγως τοῦ χαρακτηρὸς τῶν ὑφισταμένων σχέσεων μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἐγένοντο εὐχερῶς ἢ δυσχερῶς δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω δὲ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς τμήματα (τὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας) δὲν δύναται νὰ νοηθῇ, καὶ γνωρισθῇ ἄνευ τῶν διατάξεων τούτων, αἵτινες προσερχόμεναι ἐκ τῆς πολιτικῆς, κρατικῆς πλευρᾶς καθορίζουσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἢ τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις. Ὡς πάντες οἱ κανόνες, οἱ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας προσερχόμενοι, οὕτω καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι πολιτικῆς καθαρῶς προελεύσεως εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν κατανόησιν καὶ πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Αἱ πολιτικῶς θεσπισθεῖσαι ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις ἢ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν αὐστηρὰν κανονικὴν τάξιν ὑπάρχουσαι ἐγένοντο δεκταὶ ἢ ἔστω καὶ ἀνεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας (ἢ ἀκριβέστερον ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους τοπικῶν [αὐτοκεφάλων] ἐκκλησιῶν), οὕτω δὲ οἰονεὶ ἐνεσωματώθησαν εἰς τὸ δίκαιον αὐτῆς, τὸ ὅποιον εἶναι ἀκατανόητον ἄνευ τούτων. Διὰ τοῦτο σήμερον δὲν ὑφίσταται διαφορὰ τις μεταξὺ τῶν ὄρων «Κανονικὸν» καὶ «Ἐκκλησιαστικὸν» Δίκαιον, διότι οὐδέτερον τούτων δύναται νὰ ἐξετασθῇ μονομερῶς ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν κανόνων ἢ ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν ἐκκλησιαστικῶν (πολιτικῶν) διατάξεων, καθ' ὅσον οἱ πρῶτοι ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῶν δευτέρων καὶ αἱ δευτέραι ἀναγκαῖα τῶν πρώτων συμπληρώματα. Αἱ δευτέραι θὰ ἦσαν ἀκατανόηται ἄνευ τῶν πρώτων καὶ οὗτοι ἐν πολλοῖς ἀνεφάρ-

μοστοι ἄνευ τῶν δευτέρων. Διὰ τοῦτο σήμερον «Κανονικὸν» καὶ «Ἐκκλησιαστικὸν» Δίκαιον εἶναι ὄροι σχεδὸν συνώνυμοι.

Ι. ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ
ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Αἱ πηγαὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου (εἴτε δηλαδὴ τοῦ συνόλου τῶν κανονικῶν διατάξεων δι' ὧν κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία, εἴτε τῆς ἐκ τούτων προερχομένης ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου) εἶναι μεγίστης σημασίας οὐ μόνον διότι δλόκληρος ἡ ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐπὶ τούτων βασίζεται καὶ ἐκ τούτων ἀπορρέει, ἀλλὰ καὶ διότι αὗται εἶναι τοῦτ' αὐτὸ ζῶσαι διατάξεις δικαίου ἰσχὴν καὶ ἐφαρμογὴν ἔχουσαι ἐν τῷ καθ' ἡμέραν ἐκκλησιαστικῷ βίῳ καὶ τῇ ἄλλως λεγομένη ἐκκλησιαστικῇ πράξει μέχρι σήμερον.

Ἀνεξαρτήτως δὲ τῶν καθαρῶς ἱστορικῆς σημασίαν ἔχουσῶν κανονικῶν διατάξεων (τῶν νόθων, φερ' εἰπεῖν, καὶ τῶν μὴ ἀπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπικεκυρωμένων κανόνων τοπικῶν συνόδων), αἱ κυρίως πηγαὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. Ἡ ἅγια Γραφή καὶ ἰδίᾳ ἡ Κ. Δ., ὡς περιλαμβάνουσα τὰς γενικὰς καὶ βασικὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς καὶ διατάξεις (ἴδrous τῆς Ἐκκλησίας, διοικήσεις· ἱερατικὴ τάξις, μυστήρια, γάμος κλπ.).

2. Ἡ ἱερὰ Παράδοσις, ἡ ἐν τῇ ἐννοίᾳ δηλ. τῆς διδασκαλίας τοῦ Βικεντίου τοῦ ἐκ Ληρίνου λίστις, ἡ γενικῶς ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωριζομένη, ἐν οὐδεμιᾷ ἀπολύτως διαφωνίᾳ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν εὕρισκομένη καὶ οὐδὲν πλέον ἐκείνης νέον στοιχεῖον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας εἰσάγουσα. Ὡς τοιαύτη δὲ ἡ ἱερὰ Παράδοσις θεωρεῖται ὡς ἀπαραίτητος ἐρμηνεία καὶ συμπλήρωμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς (ἀντίθετον περὶ τῆς ἱ.Π. διδασκαλίαν ἔχει ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἡ ἀναγνωρίζουσα αὐτῇ καὶ τὴν δύναμιν εἰσαγωγῆς νέων καὶ τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἀγνώστων στοιχείων, ὡς τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου κλπ.). Διὰ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως καθωρίσθησαν πολλὰ λεπτομέρειαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἐξ ἀποφάσεως ἰδίᾳ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων.

3. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν.

Ἔθιμα ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν (ὡς φερ' εἰπεῖν ἡ ὄλως μεταγενεστέρως καθιερωθεῖσα μακρὰ

κώμη τῶν κληρικῶν) δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν, ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλεται τὸ ἀσύστατον αὐτῶν καὶ μέχρις ἀποτροπῆς τοῦ τυχόν διὰ τῆς ἄρσεως αὐτῶν προκληθησομένου σκανδαλισμοῦ τῶν ἀμαθῶν. Ἄλλως ταῦτα εἶναι ἅμα τῇ προσβολῇ αὐτῶν ἀμέσως καὶ ἀσυζητηεὶ καταργητέα.

4. Οἱ κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν εἶναι μόνον ἑπτὰ (πρώτη ἐν Νικαίᾳ τῷ 325, δεύτερα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381, τρίτη ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431, τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι τῷ 451, πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 553, ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 681 καὶ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ τῷ 787) αἱ ὑπὸ τῆς ἀδιδαιρέτου Καθολικῆς Ἐκκλησίας συγκληθεῖσαι καὶ ἐν αὐτῇ συγκροτηθεῖσαι. Αἱ μετέπειτα σύνοδοι αἱ ὀνομαζόμεναι οἰκουμενικαὶ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (ὡς ἢ ἐπὶ Φωτίου 8ῃ λεγομένη οἰκουμενικὴ σύνοδος) μονομερῶς συγκροτηθεῖσαι δὲν ἀναγνωρίζονται ὡς Οἰκουμενικαί. Παρεκτὸς τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων τῶν ἑπτὰ τούτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες περιέχονται εἰς τοὺς λεγομένους ὄρους αὐτῶν, οὐχὶ πᾶσαι αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐξέθεντο κανόνας, διατάξεις δηλ. ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ εὐταξίαν. Κανόνας ἐξέθεντο μόνον ἡ Α', ἡ Β', ἡ Γ', ἡ Δ', καὶ ἡ Ε'. Συμπλήρωμα δ' ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῶν κανόνων τῆς Ε', καὶ Γ', Οἰκουμενικῆς Συνόδου, αἵτινες οὐδένα κανόνα ἐξέθεντο, θεωρεῖται ἡ Πενθέκτη λεγομένη ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος, συνεληθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 691/692.

5. Οἱ λεγόμενοι κανόνες τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἱ κανόνες ὀκτὼ τοπικῶν συνόδων καὶ οἱ κανόνες δέκα τριῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ 2ου κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀπέκτησαν οὕτω κύρος οἰκουμεικόν.

6. Εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περιλαμβάνονται καὶ ὀρισμέναι ἀποφάσεις μεταγενεστέρων τοπικῶν τινῶν καὶ πατριαρχικῶν συνόδων ἰδίᾳ τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποion ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διὰ τὰς κρατούσας δυσμενεῖς συνθήκας τῆς ζωῆς τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπέκτησε μέγα κύρος—εἰ καὶ οὐχὶ βεβαίως ἀπόλυτον—ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

7. Ὅμοίως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου περιλαμβάνονται γινῶμαι καὶ ἀποφάσεις καὶ ἐρμηνεῖαι τῶν κανόνων σπουδαίων κανονολόγων ἰδίᾳ τῶν μέσων χρόνων (ἰδιαίτερος τοῦ Βαλσαμῶνος,

Ζωναρά και Ἀριστηνοῦ). Περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι τὸ κύρος τῶν πηγῶν τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν (6 καὶ 7) δὲν ἔξισοῦται πρὸς τὸ κύρος τῶν προηγουμένων, αἵτινες μόναι ἔχουσι τὸν χαρακτήρα τῆς οἰκουμενικότητος.

8. Αἱ μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας δημιουργηθεῖσαι σχέσεις ὑπηγόρευσαν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς κυρίως αὐτοκράτορας, καὶ εἰς νεωτέραν εἰς διαφόρους κυβερνήσεις, κυρίως τῶν κατὰ μεγίστην πλειονότητα τοῦ λαοῦ ὀρθοδόξων χωρῶν καὶ κρατῶν, τὴν ἐκδοσιν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν νόμων ἑυθυμίζοντων τὰς διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις, αἵτινες εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον. Κατὰ τὴν ἐκάστοτε κρατοῦσαν τῶν διαφόρων τούτων πολιτικῶν ἀρχῶν στάσιν καὶ θέσιν ἔναντι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ οἱ νόμοι οὗτοι εὗρισκονται ἐν συμφωνίᾳ ἢ ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἰ. κανόνας καὶ τὴν καθόλου ἐκκλησιαστικὴν τάξιν.

Οἱ παλαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι τῶν βυζαντινῶν ἰδίᾳ αὐτοκρατόρων ἔχουσι νῦν καθαρῶς ἱστορικὴν σημασίαν. Οἱ νεώτεροι ὅμως ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, ὡς φερ' εἶπεν, οἱ ἰσχύοντες ἐν Ἑλλάδι ἢ ἄλλαις ὀρθοδόξαις χώραις παρὰ τὴν τυχόν ἀπὸ τῶν κανονικῶν διατάξεων παρέκκλισιν αὐτῶν, ἀποτελοῦσι τὸ κυρίως ἰσχύον Κανονικὸν ἢ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἰ. κανόνων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων καθιστᾷ ἀναγκαίαν καὶ ἐπιτακτικὴν τὴν κωδικοποίησιν αὐτῶν. Ἄλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀξιέπαινον ἐν προκειμένῳ ἐνέργειαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔνεκα ὑφισταμένων διαφορῶν πρὸς τοῦτο δυσχερεῖων δὲν προῆλθεν εἰσέτι εἰς τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀπαραίτητον κωδικοποίησιν τῶν ἰ. κανόνων.

Ἀνέκαθεν ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διάφοροι συλλογαὶ περιέχουσαι τοὺς κανόνας (κανονικαὶ συλλογαὶ) ἢ τοὺς τε κανόνας καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους (νομοκάνονες), ὡς αἱ παλαιότεραι (ἰδίᾳ ὁ λεγόμενος νομοκάνων τοῦ Φωτίου) καὶ μεταγενέστεραι καὶ νεώτεραι (Πηδάλιον, Ράλλη καὶ Ποιτῆ καὶ Ἀλιβιζάτου). Οὐδέμια ὅμως ὑπάρχει ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὴ συλλογὴ. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηδάλιον κακῶς θεωρεῖται τοιαύτη, εἰ καὶ διὰ τὴν εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν ἐρμηνεῖαν τῶν κανόνων κυρίως ὀφειλομένην μεγάλην αὐτοῦ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ διάδοσιν, σιωπηρῶς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡμιπέσημος ἐκκλησιαστικὴ συλλογὴ.

II. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΥΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙ

Ἐπὶ τῇ βάσει νῦν τοῦ νομοκανονικοῦ τούτου ὕλικου παρέχομεν ἐν τοῖς ἐξῆς σύντομον ἔκθεσιν τῆς βασικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει.

Ἐν πρώτοις ὁ καθορισμὸς τοῦ χαρακτηῆρος τῆς βάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως, ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς μορφήν εἶναι θεμελειώδους ὅλως σημασίας. Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν, ὡς ἦδη ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις βασιίζεται ἐπὶ ὅλως δημοκρατικῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἀρχῶν. Οὐχὶ εἷς, ἀλλὰ πολλοὶ εἶναι οἱ κυβερνῶντες τὴν Ἐκκλησίαν ἐν οἷς συγκεντροῦται ἡ ἀνωτάτη αὐτῆς αὐθεντία. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παραδέχεται μὲν τὴν μοναρχικὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας (ὄρατῆς τε καὶ ἀοράτου) ἐχούσης τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ὀδηγὸν καὶ μοναδικὴν αὐτῆς κεφαλὴν. Ἡ μοναρχικὴ ὁμῶς αὕτη ἀρχὴ οὐδεμίαν εὐρίσκει ἐφαρμογὴν ἐν τῇ ὄρατῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ μᾶλλον ἐν τῇ ὀργανικῇ αὐτῆς μορφῇ, ἥτις βασιίζεται ἐπὶ καθαρῶς δημοκρατικῶν ἀρχῶν. Διότι εἷς οὐδὲν μέρος τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται ἀνωτέρα τις θέσις ἢ ὑπεροχὴ ὑπὲρ τὰ λοιπὰ μέλη αὐτῆς. Ἀκόμη καὶ ἡ τάξις τῶν κληρικῶν ἀνεξαρτήτως τοῦ δυνάμει τῆς ἱερωσύνης ἀνήκοντος αὐτῇ δικαίωματος τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲν ἄλλο κέκτηται ὑπὲρ τοὺς λαϊκοὺς δικαίωμα ἢ προνόμιον. Ἐν αὐτῇ τῇ τάξει τῶν κληρικῶν καὶ ἐπίσης ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπικῇ ἱεραρχίᾳ οὐδαμῶς ἀναγνωρίζεται τινὶ τῶν ἀποτελούντων ταύτην ὑπερτέρα τις θέσις ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ. Ὡς πάντες οἱ Ἀπόστολοι ἄνευ οἰασδήποτε ἐξαιρέσεως ἴσῃν κατέχουσιν αὐθεντίαν καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν (συνεπῶς οὐδὲ ὁ Πέτρος) ὑπερτέραν τινα θέσιν ἐναντι τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων διεκδικεῖ (Ματθ. κγ' 8, 12, Μάρκ. ι' 36-38, 42-45), οὕτω καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν οἱ ἐπίσκοποι πάντες ἴσῃν κατέχουσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐξαιρέσεως αὐθεντίαν. Ὅσον ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Πέτρος ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἡγεμὸν τῆς Ἐκκλησίας (πρὸβλ. Πράξ, ιε' καὶ Γαλατ. β'), τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχει τυχὸν ἐπίσκοπος ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ ἀνωτέραν κατέχων ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους θέσιν. Ἐκ τούτου ἡ ὀξεῖα ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑψίστην αὐθεντίαν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης, ἥτις

βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀπλούστατα μηδέποτε ὑπαρξάσης ὑψίστης αὐθεντίας τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ ἐφ' ἧς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στηρίζει τὴν περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ ἀντίληψιν αὐτῆς καὶ ἥτις ἀνάγεται ἀνευ ἀμφισβητήσεως εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν ἔχει περαιτέρω τὴν ἔννοιαν ὅτι οὐδὲ κἂν ἡ ὀλότης τῶν ἐπισκόπων ἀντιπροσωπεύει τὴν ὑψίστην ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν, ἀλλὰ ταύτην ἀποτελεῖ ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁμόφωνος δηλαδὴ κοινὴ γνώμη κληρικῶν (ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἐπισκόπους) καὶ λαϊκῶν, ἀκριβῶς ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων (Πράξ. ιε' 22-29).

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὡς ἀπὸ σταθερᾶς ἀφειρητίας, ἀπορρέει ἡ περαιτέρω ἀρχή, ὅτι πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἔχουσιν ἴσα ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ δικαιώματα καὶ ὅτι ταῦτα θεωρούμενα συγχρόνως καὶ καθήκοντα εἶναι κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ θέσιν αὐτῶν διαφόρου χαρακτῆρος.

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς ἀποτελεῖται τουτέστιν ἐκ δύο μερῶν, ἐκ τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν καὶ τῆς τάξεως τῶν λαϊκῶν. Ἡ τάξις τῶν κληρικῶν εἶναι ἡ κυβερνώσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξις. Ἡ διακυβέρνησις ὅμως αὕτη, ἀνεξαρτήτως τῶν προσηκόντων τῇ κυβερνώσῃ τάξει δικαιωμάτων τιμῆς καὶ σεβασμοῦ δὲν παρέχει αὐτῇ προνόμια ὑπὲρ τὴν κυβερνωμένην τάξιν (τῶν λαϊκῶν), ἀκριβῶς ὡς ἐν τῇ Πολιτείᾳ τὰ μέλη τῶν κυβερνήσεων οὐδὲν ἔχουσιν ἔναντι τῆς ὑφισταμένης νομικῆς τάξεως ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς πολίτας προνόμιον. Ἡ τάξις τῶν λαϊκῶν εἶναι ἐξ ἄλλου ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κυβερνωμένη τάξις, ἥτις διὰ τοῦτο δὲν κατέχει ἔναντι τῆς πρώτης τάξεως θέσιν κατωτέρωτός τινος, τοῦ καθήκοντος τῆς ἐκ μέρους τῆς κυβερνώσης τάξεως διακυβερνήσεώς της ὄντος συγχρόνως καὶ ἀπολύτου πρὸς τοῦτο δικαιώματος. Ἡ τάξις τῶν κληρικῶν ἔχει θεῖον δικαίον τό τε **καθῆκον** καὶ δικαίωμα τοῦ κυβερνᾶν τοὺς λαϊκοὺς πνευματικῶς, ἡ δὲ τάξις τῶν λαϊκῶν ἐπίσης θεῖον δικαίον τό **δικαίωμα** καὶ καθῆκον τοῦ κυβερνᾶσθαι ὑπὸ τῶν κληρικῶν. Ὁ Χριστὸς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ποιμανταρικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς κατέστησεν ἀναμφισβητήτως τοὺς Ἀποστόλους καὶ οὗτοι τοὺς ἐπισκόπους, οἵτινες ὁμοῦ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ὀφείλουσι νὰ κυβερνώσι πνευματικῶς τὸν λαόν, τοὺς λαϊκοὺς. Ἀμφοτέρων τῶν τάξεων ἢ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ θέσις ὡς κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων δικαιολογεῖται ἐπὶ τῇ βάσει δικαιωμάτων συγχρόνως καὶ καθηκόντων. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ὁμοῦ δὲν ἔχουσιν ἀπλῶς δικαίωμα

ἀλλὰ κυρίως καθῆκον νὰ κυβερνῶσι πνευματικῶς τοὺς λαϊκοὺς, οὗτοι δὲ δὲν διακυβερνῶνται ἀπλῶς κατὰ καθῆκον, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατὰ δικαίωμα (ὁ πιστὸς φερ' εἶπεῖν, ἔχει δικαίωμα νὰ βαπτισθῆ, νυμφευθῆ, κηδευθῆ, ἀγιασθῆ καθόλου ἐκκλησιαστικῶς, ὁ δὲ κληρικὸς ἔχει καθῆκον νὰ τελέσῃ τὰ ἐκκλησιαστικῶς καθωρισμένα ταῦτα νόμιμα, ὡς ὑπηρετῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας, μηδὲν ἐν προκειμένῳ ἴδιον καὶ ἐξ ἑαυτοῦ κατὰ βούλησιν παρέχων).

Οἱ ἐπίσκοποι ἀκριβῶς ὡς οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν πάντες πρὸς ἀλλήλους ἄνευ ἐξαιρέσεως ἴσοι, κατὰ φυσικὸν ὅμως λόγον ἢ κοσμικῆ θέσις τῆς πόλεως καὶ ἰδίᾳ τῆς πρωτευούσης τῆς (ῥωμαϊκῆς) ἐπαρχίας (τῆς μητροπόλεως) προσέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ ὄνομα (μητροπολίτης) ἐξέχουσιν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας θέσιν. Ἡ θέσις αὕτη ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπηρεάσε βαθύτερον τὴν οὐσίαν τοῦ κληρικοῦ βαθμοῦ, περιορίσθη δ' ἡ ἔννοια αὐτῆς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς φυσικῶς ὀφειλομένης τιμῆς εἰς τὸν **πρῶτον** μεταξὺ ἴσων. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας (τῆς μητροπόλεως) ὁ μητροπολίτης (= ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης, ὁ πρωτευουσιάνος, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐπίσκοπος) καὶ βραδύτερον ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης τοῦ θέματος, μεγαλυτέρας δηλ. διοικητικῆς περιφερείας, καὶ ἔτι περισσότερον ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους (τῆς Ρώμης), ὁ Πατριάρχης δηλ. καὶ Πάπας, ὡς οὗτος μεταγενεστέρως ὠνομάσθη, ἀνεγνωρίζοντο ὡς πρῶτοι μεταξὺ ἴσων, *primi inter pares*, εἶχον δηλ. ἔναντι τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας, τοῦ θέματος, τοῦ κράτους τὴν ἐξέχουσαν θέσιν τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ, χωρὶς ἢ θέσις αὕτη νὰ παρέχῃ αὐτοῖς οἰαδήποτε ἀνώτερα δικαιώματα ἢ προνόμια οὐσιαστικά ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἐπισκόπους.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα καὶ οὕτω παρέμειναν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης (τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, τοῦ θέματος καὶ τοῦ κράτους ὁλοκλήρου) ἀνυψώθη μεταγενεστέρως καὶ ἀνεγνωρίσθη οὐχὶ ἀπλῶς ὡς *primus inter pares*, ἀλλ' ὡς ὁ μοναδικὸς κύριος καὶ ἡγεμὼν τῆς Ἐκκλησίας συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ μοναρχικῶς ὁλόκληρον τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν. Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸναντίον ὁ πλέον διακεκριμένος ἐπίσκοπος, παρὰ τὸν πομπώδη αὐτοῦ τίτλον, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος ἐν ἴσοις. Οὗτος οὐδεμίαν ἔχει ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους δύναμιν καὶ ἐπὶ συνόδου ἔχει καὶ

οὗτος μίαν ψῆφον ἀκριβῶς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, καίτοι προεδρεύει αὐτῶν. Ἄν δὲ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἤθελεν ἐπισκεφθῆ ἄλλην τινα ἐπισκοπὴν καὶ τὴν ἀσημοτέραν ἀκόμη, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο οὐδὲ νὰ ἱερούργησῃ κἄν ἐν αὐτῇ ἄνευ ἀδείας τοῦ οικείου ἐπισκόπου, πλήρη τηροῦντος τὰ ἐπισκοπικὰ αὐτοῦ δικαιώματα ἔναντι τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ὅπως ἀντιθέτως ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Πάπας ὡς κύριος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ ἰδίᾳ αὐθεντία ἐπισκέπτεται πάντα τὰ τμήματα τῆς Ἐκκλησίας **του** καὶ ἱεουργεῖ ἐν αὐτοῖς καὶ διατάσσει τὰ κατ' αὐτήν, μηδαμῶς, κατὰ θεωρίαν βεβαίως, προσέχων ἐπὶ τῶν ἀπλῶς ἀντιπροσωπευόντων αὐτὸν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.

Ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἢ οἰσοδήποτε Πατριάρχης ἢ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Μητροπολίτης αὐτοκεφάλου τινος ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατάστασιν ἢ ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν οὐδὲν ἐπὶ πλέον ἔχει δικαίωμα ἢ οἰσοδήποτε ἄλλος ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας ἔστω καὶ τῆς ἀσημοτέρας ἐπισκοπῆς.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς θέσεως τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐπεξετάθη μέχρι πλήρους ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συγκεντρώσεως ὀλοκλήρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας ἐπὶ τελείᾳ σχεδὸν καὶ οὐσιαστικῇ καταργήσει καὶ αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τὰ πράγματα προῦχώρησαν ἔτι περαιτέρω μέχρι κοσμικοποίησεως τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, καθ' ὅσον ὡς γνωστὸν διὰ διαφόρους κακῶς ἢ καλῶς κειμένους λόγους, ὁ Πάπας ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων καὶ μέχρι σήμερον ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ ὡς κοσμικὸς συγχρόνως βασιλεὺς τοῦ ἄλλοτε μὲν ἐκτεταμένου νῦν δὲ λίαν περιορισμένου παπικοῦ κράτους, θέσις, ἣτις ἀποκρούεται ἀπολύτως καὶ ἐμφαντικῶς ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς ἀντικειμένη εἰς αὐτήν τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἐπίσκοποι διοικοῦντες τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπισκοπὰς ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων, συνεσκέπτοντο καὶ συναπεφάσιζον μετ' ἀλλήλων ἐπὶ γενικωτέρων ζητημάτων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ, λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν γνώμην τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἀκριβῶς ὡς καὶ οἱ Ἀπόστολοι (πραξ. ιε'). Οὕτω προῆλθε κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀποστολικῆς Συνόδου, ὁ θεσμὸς τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, ἔπειτα τῶν τοπικῶν καὶ μετέπειτα (ἐπὶ γενικωτάτων καὶ τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν ἀφορῶντων ζητημάτων) τῶν Οἰκουμενικῶν, θεσμὸς παραμείνας μὲ τὰς ἐκ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν

ἐπιβληθείσας παραλλαγὰς ἀμετακίνητος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μέχρι σήμερον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν, ὅπου τὰ πάντα ἀποφασίζει ὁ Πάπας. Ἡ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων κατασταθεῖσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τοῖς τρισὶ βαθμοῖς τῆς ἱερωσύνης τάξις τῶν κληρικῶν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς βάσεως ἐξελιχθη εἰς τὸ μέχρι τοῦδε κρατοῦν λεπτομερειακὸν σύστημα, ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς ἐμφανισθειῶν συνθηκῶν καὶ περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς εὐχερεστέραν ἐπιτυχίαν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς αὐτοῦ.

Ἐν πᾶσι τούτοις πρόκειται περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἔλαβε καὶ λαμβάνει χώραν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, εἶναι δὲ σφαλερὸν καὶ ἄδικον νὰ διυχυρίζεται τις, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ὑπόκειται εἰς ἐξωτερικὴν ἐξέλιξιν, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ κατ' ἐξοχὴν ζῶντος ὀργανισμοῦ, παρακολουθοῦντος διηνεκῶς τὴν διαρκῶς ἐξελισσομένην ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὀφείλει καὶ πρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ. Τὸ ζήτημα λοιπὸν δὲν εἶναι ἂν ἡ Ἐκκλησία ὑφίσταται ἐξέλιξιν, ἀλλ' ἂν ἡ κατὰ καιροῦς διενεργουμένη ἐξωτερικὴ ἐξέλιξις ἐπηρεάζει σπουδαίως καὶ δὴ ἀνατρεπτικῶς τὰς βάσεις καὶ τὰ θεμέλια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ταῦτα ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἄν ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον πλουσίως καὶ ἂν ἀνεπτύχθη αὕτη, ἀφῆκεν ἀνεπάφους τὰς βάσεις καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, ἐφ' ὧν αὕτη στηρίζεται, τότε ἡ ἐξέλιξις οὐδὲν ἀποτελεῖ ἐμπόδιον καὶ κώλυμα διὰ τὴν περαιτέρω αὐτῆς ζωὴν. Ἄν ὅμως ἡ ἐξέλιξις παρὰ τὴν δεδικαιολογημένην ἢ μὴ ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἐπηρεάζῃ ἀνατρεπτικῶς τὰς βάσεις ἐκείνης, τότε αὕτη καὶ τὰ ἀνατρεπτικὰ τῆς ἀποτελέσματα δὲν δύναται νὰ γίνωσι ἀνεκτὰ καὶ ἀποδεκτὰ ἄνευ κινδύνου, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, παραμορφώσεως τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ πλήρους παρεκκλίσεως ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς προορισμοῦ. Ἐν ἀληθείᾳ ἡ ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ συντελεσθεῖσα μέχρι τοῦδε ἐξέλιξις οὐδαμῶς ἔθιξε τὰς βάσεις περὶ ὧν ἀνωτέρω, αἱ δὲ ἀρχαὶ ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς παρέμειναν ἀπαρασάλευτοι. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις οὔτε τὴν δημοκρατικὴν ἀντίληψιν μετέβαλε, οὔτε παρήλλαξε τὴν θέσιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ. Ὅλος τοῦναντίον ἡ συντελεσθεῖσα ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξέλιξις μετεκίνησε ριζικῶς τὰς βάσεις ταύτας, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ δυσκολίας νὰ ἀναγνωρίζωνται αὗται κάτωθεν τῆς σημερινῆς

μορφῆς τῆς ἐξελίξεως, ἥτις δὲν ὑπῆρξε μόνον ἐξωτερικὴ ἀλλὰ καὶ βαθύτατα ἐσωτερικὴ. Ἄρκει δὲ ἡ ἐξῆς σκέψις διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ παρεκτροπὴ τῆς ἐξελίξεως παρὰ τῆ Ρωμαϊκῆ Ἐκκλησίᾳ. Παρ' αὐτῇ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τάξιν τοῦ κλήρου, σχεδὸν παντελῶς ἐκτοπίσασαν τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, δύναται νὰ διωχυρισθῇ τις, ἢ ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον ἐπισκοπος, ὁ Ρώμης, τῶν λοιπῶν ὄντων ἄνευ οἰασδήποτε ἀξίας ἀπλῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ἢ τέσσαρες ἀντὶ τρεῖς βαθμοὶ ἱερωσύνης, ὁ τοῦ διακόνου, πρεσβυτέρου, ἐπισκόπου καὶ πάπα, τοῦ τελευταίου ἀνταποκρινομένου πῶς πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσιν αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων. Φανερόν εἶναι, ὅτι οἰαδήποτε ἐκδοχὴ εἶναι ἀπαράδεκτος, ὡς ἀπαράδεκτος εἶναι καὶ ἡ ὅλη θέσις τοῦ κλήρου ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ ἐπὶ καταπίεσει τῶν δικαιωμάτων τῶν λαϊκῶν ἐν αὐτῷ.

Περὶ τὸν νὰ ἀναφέρω ὅτι περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐξελίξεως ἐν τῷ προτεσταντικῷ κόσμῳ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος, καθ' ὅσον ἡ ἱστορικῶς ἀκατανόητος ἐπιστροφὴ δῆθεν εἰς τὴν πρώτην ἀποστολικὴν ἐποχὴν καὶ ἀύστατος εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ σοβαρὸς κἂν ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς ἀγνοίας τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως δέκα πέντε περὶπου αἰῶνων! Ἄλλως αὐταὶ αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι κατ' ὀξύμωρον σχῆμα ἀρίστους ἔχουσαι αἱ περισσύτεραι ἐπὶ μέρους ὀργανισμοὺς ἀρνοῦνται τὸν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὄρατὸν ὀργανισμὸν τῆς Ἐκκλησίας.

III. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ Ἐκκλησία ὡς ὀργανισμὸς δικαίου ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ ἐν περιλαμβάνει τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν, τὸ δ' ἕτερον τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μέση μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων—χωρὶς νὰ εἶναι ἀρχικῶς ὀργανικὴ—προῆλθε τρίτη τις τάξις ἢ τῶν μοναχῶν.

Ἡ τάξις τῶν κληρικῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας τὴν τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν (ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων) τῶν καθισταμένων ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ διὰ χειροτονίας, καὶ τὴν τῶν κατωτέρων κληρικῶν (ὑποδιακόνων, ψαλτῶν νεωκόρων κλπ.) οἵτινες καθίστανται διὰ χειροθεσίας. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν κατατάσσονται οἱ κανονικῶς πρὸς τοῦτο ἐκλεγόμενοι λαϊκοὶ καὶ (ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῶν βαθμῶν τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων) διορίζονται ὑπὸ τῶν κανονικῶς κατεστημένων ἐπισκόπων ἐγκύρως χειροτονούμενοι.

Ἡ ἐγκυρος καὶ κανονικὴ χειροτονία ἐξαρτᾶται ἐξ ὀρισμένων καὶ ἀπαραιτήτων προϋποθέσεων τόσον ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ χειροτονοῦντος, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ χειροτονουμένου. Ὅταν πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ προϋποθέσεις ὑφίστανται, καθίσταται ὁ κληρικὸς νομίμως καὶ κανονικῶς ἐν τῇ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ θέσει αὐτοῦ. Ἡ παράλειψις ὀρισμένων προϋποθέσεων (πλὴν τῶν βασικῶν, ὅτε οὐδὲ κἂν περὶ χειροτονίας καὶ καταστάσεως δύναται νὰ γίνῃ λόγος) καθιστῶσιν ἐνδεχομένως τὴν χειροτονίαν ἰσχυρὰν ἀλλ' ἄκυρον, τῆς ἰσχύος αὐτῆς ἀνακυπτούσης *μόνον* μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀναγνώρισιν αὐτῆς ὡς ἐγκύρου «κατ' οἰκονομίαν».

Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προϋποθέσεων τῆς χειροτονίας γινόμενη κατάστασις τῶν κληρικῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ ἔχει χαρακτῆρα ἰσόβιον ὡς πρὸς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας, τῆς ἐν τῇ τριττῇ αὐτῆς μορφῇ ἐκφαινομένης (διδασκαλίας, τελετουργίας, διοικήσεως). Ἀνεξαρτήτως τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχικὴν βᾶσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως, οἱ κληρικοὶ εἶναι ὀργανωμένοι ἱεραρχικῶς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ὡς ἀκολούθως.

Τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας κατὰ τὴν τονισθεῖσαν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατέχει ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Αὕτη ἔχει τὴν ὑψίστην αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος ὀλοκληροῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τούτου καὶ ὁ ὅρος «οἰκουμενικός» ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ὀλόκληρος ἡ οἰκουμενικὴ ἢ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἐκπροσωπεῖται δι' αὐτῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διὰ χειροτονίας ἀποκτηθείσης ἱερατικῆς ἐξουσίας ἕκαστος κανονικῶς κεχειροτονημένος καὶ κατεστημένος ἐπίσκοπος δικαιούται νὰ συμμετάσχη — ἄνευ περαιτέρω ἀδείας τῆς ἰδίας αὐτοῦ διοικητικῆς ἀρχῆς — τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἣτις οὕτω συγκροτεῖται ἐκ πάντων — δυναμικῶς — τῶν ἐχόντων ἐπισκοπὰς ἐπισκόπων, παρισταμένων εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε δι' ἀντιπροσώπων — ἀνάθεσις ἀντιπροσωπείας εἰς ἕτερον ἐπίσκοπον —, χωρὶς ν' ἀποκλείηται ἢ συμμετοχῇ — πρὸς τοῦτο προσκαλουμένων — καὶ ἐπισκόπων μὴ ἐχόντων πλέον ἐπισκοπὰς καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ διακεκριμένων ἀκόμη — ὡς πρὸς τὰ θεολογικὰ — λαϊκῶν, τῶν τριῶν τελευταίων ἄνευ δικαιώματος ψήφου. Αὕτη δὲ ἡ συμμετοχῇ πάντων ἐν γένει τῶν ἐπισκόπων δίδει τὸν χαρακτῆρα τῆς οἰκουμενικότητος Ἀνεξαρτήτως τυπικῶν καὶ τεχνικῶν ζητημάτων (ὡς τεχνικὴ ἐπέμβασις πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν βυζαντινῶν αὐτο-

κρατόρων κατὰ τὴν σύγκλησιν τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων) ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα, τοῦ πρώτου τῶν ἐπισκόπων (σήμερον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου), ἢ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς Συνόδου πραγματοποιεῖται μόνον μετὰ κοινὴν πρὸς τοῦτο συνενόησιν πάντων τῶν αὐτοκεφάλων τμημάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ἐξ ἀποκλειστικῆς πρωτοβουλίας ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Ἡ πρόθεσις ἐπὶ μέρους τινος Ἐκκλησίας ἔστω καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συγκαλεῖται ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι γενικὰ ζητήματα ὑψίστης καὶ θεμελιώδους σημασίας δι' ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν (δογματικὴ ἰδιὰ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία). Ἡ Οἰκ. Σύνοδος συνερχομένη ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς «ῥοις» διατυπυμένων ἀποφάσεων αὐτῆς ἐπὶ ζητημάτων δογματικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας ἐκδίδει καὶ «κανόνας» ἐν οἷς διατυπῶνται αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν διευθέτησιν ζητημάτων διοικήσεως καὶ τάξεως ἐκκλησιαστικῆς. Ἐφ' ὅσον παρίσταται ἀνάγκη δι' ὑπαρχούσας συγκεκριμένας περιπτώσεις ἢ Οἰκ. Σύνοδος δύναται νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ὡς ἀνώτατον ἀναθεωρητικὸν ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Οἰκ. Συνόδου αἱ ἐν τοῖς ῥοις διατυπούμεναι εἶναι ἀμετάβλητοι καὶ θεωροῦνται ἀκόμη καὶ ἀλάθητοι — τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀληθείας μὴ ἐπιδεχομένης μεταβολῆν — αἱ δ' ἐν τοῖς κανόσι διατυπούμεναι ἀποφάσεις δὲν εἶναι ἀλάθητοι, μεταβαλλόμεναι, τροποποιούμεναι ἢ καταργούμεναι κατὰ τὰς ἐκάστοτε ὑπαρχούσας ἀνάγκας, ἀλλὰ μόνον δι' ἀποφάσεως νεωτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἀποφάσεις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκάστη δ' αὐτοκέφαλος ἐκκλησία ἐπὶ κινδύνῳ ἐνδεχομένης ἀπωλείας τῆς Ὁρθοδοξίας αὐτῆς ἀναλαμβάνει ὑπευθύνως τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἀνήκουστος ἢ μὴ τοπικὴ ἐφαρμογὴ δευτερευούσης τινος ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀντικειμένης τυχὸν εἰς τὴν τοπικὴν ἐκκλησιαστικὴν πράξιν καὶ μακρὰν συνήθειαν. Ὁ ὀριστικὸς χαρακτήρισμός συνόδου τινὸς ὡς Οἰκουμενικῆς δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ὡς τοιαύτης, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεώς της ὡς Οἰκουμενικῆς ὑπὸ τῆς *συνειδήσεως* τῆς Ἐκκλησίας (ὁμοθύμου κοινῆς γνώμης κλήρου καὶ λαοῦ). Ἀρνητικὴ ἀποφάνσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς *συνειδήσεως* (τεραστία ἐντεῦθεν ἢ εὐθύνη τῶν κληρικῶν ὡς πρὸς τὴν ἔγκυρον καὶ ἀπολύτως καθαρὰν καὶ εὐθεῖαν διαφώτησιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων) ὡς

πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν συνόδου τινος ὡς Οἰκουμενικῆς ἀποτελεῖ ὀπωδῆποτε τὴν τελικὴν τοῦ ζητήματος τούτου λύσιν. (πρὸβλ. ληστροικὴν Σύνοδον, τὴν ἐν Σαρδικῇ καὶ τὴν ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντίᾳ). Ἡ ὑψίστη αὕτη δύναμις τῆς ἐκκλησιαστικῆς **συνειδήσεως** ὑπὲρ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς καθαρῶς δημοκρατικῆς βάσεως τῆς ὀρθοδόξου περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀντιλήψεως εἶναι ὅλως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς Ὀρθοδόξου σήμερον Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ **συνείδησις** δὲν δύναται βεβαίως νὰ καθορισθῇ εἰς ὀργανικὴν τινα ἔκφρασιν, ἀλλ' ἡ ἀκριβεία τῆς Ὀρθοδοξίας εὑρεται ἐν τῇ διαχύτῳ διαισθήσει πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἧς ἡ διαμόρφωσις ἐξαρτᾶται πάλιν ἐκ τοῦ ἐγκαιρίου καὶ πρέποντος ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων διαφωτισμοῦ. Πλὴν τῶν ἄλλων πνευματικῶν εὐθυνῶν ἢ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔναντι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐθύνη τῶν κληρικῶν εἶναι ἀφάνταστος. Οὐχὶ σπανίως ἀσυνείδητος ἀδιαφορία ἢ καὶ μοχθηρὰ μονομερῆς διάθεσις ἀσυνειδήτων ἐπιτηδείων, συνετέλεσεν εἰς τὴν παραπλάνησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς **συνειδήσεως** ἐπὶ κινδύνῳ τῆς γνησιότητος τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας καὶ τῆς οἰκουμενικότητος γνησιῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ ἀναγνωρίσεως οἰκουμενικότητος νόθων συνοδικῶν συγκροτημάτων. Ἐν τέλει παρὰ τὰς ἀντιξόους ἐπιβολὰς καὶ ἐπιρροὰς ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς καὶ θετικῶς ἢ ἐν πᾶσι πραγματικῶς ὀρθόδοξος ἀντιλήψις, ἀποδοτέα εἰς τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἐκτὸς τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἀνεγνωρίσθη ὡς Οἰκουμενικῇ. Παρὰ δὲ τὸ γεγονός ὅτι πλείστα ζητήματα διοικήσεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας παραμένοντα ἀπὸ αἰῶνων ἄλυτα ἀπαιτοῦσι τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἢ ἔλλειψις γενικωτέρας σημασίας δογματικῶν ἰδίᾳ ζητημάτων καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἐπακολουθήσασα πολλαπλῇ διάσπασις τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῆς σημασίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος (αἵρεσις ἢ σχίσμα) τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει ἀπόφασις Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ἐπὶ πλέον πλείσται ὄσαι τεχνικαὶ δυσκολαὶ πολιτικῆς ἀκόμῃ σημασίας καθιστῶσι, τὸ γε νῦν ἔχον, δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐκκρεμῆ ζητήματα δευτερευούσης σημασίας (ζητήματα διοικήσεως καὶ τάξεως) ἠδύναντο ἐλλείψει Οἰκ. Συνόδου νὰ διευθετηθῶσιν, ὡς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων, μετὰ γενικὴν συμφωνίαν καὶ συνεννόησιν πασῶν τῶν ἐκ μέρους αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν δι' ἀνταλλαγῆς ἐπιστολῶν καὶ ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ἐγκρίσεως ἐν καιρῷ τῶν ἀποφασισθησομένων ὑπὸ τῆς

μελλούσης νὰ συνέλθῃ 9ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁψέποτε θὰ συνεκαλεῖτο αὕτη.

Ἡ ἐπομένη μετὰ τὴν Οἰκουμ. Σύνοδον βαθμὶς τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως εἶναι ἡ Σύνοδος τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων, ὡς λέγομεν σήμερον, ἐκκλησιῶν. Αὐταὶ ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἕξι, ἡ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου. Μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς Ρώμης κατὰ τὸν Θ' καὶ ΙΑ' αἰῶνα, παρέμειναν πέντε. Ἀπὸ δὲ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα καὶ 20^{ον} ἐσχηματίσθησαν αἱ νεώτεραι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι ἕξ ἀποσπάσεως αὐτῶν ἰδίᾳ ἐκ τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι σήμερον 1) τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον 2) τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας 3) τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας 4) τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων 5) ἡ Ἐκκλησία Κύπρου 6) τὸ Πατριαρχεῖον Ρωσσίας 7) ἡ Ἐκκλησία Ἑλλάδος 8) τὸ Πατριαρχεῖον Σερβίας 9) τὸ Πατριαρχεῖον Ρουμανίας 10) ἡ Ἐκκλησία Πολωνίας 11) ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας καὶ 12) ἡ Ἐκκλησία Ἀλβανίας. Αἱ ἀπὸ τινων τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἐξαρτώμενοι **αὐτόνομοι** ἐκκλησίαι δὲν ἀναφέρονται, ὡς ὑπαγόμενοι εἰς αὐτάς.

Ἡ ἴδρυσις τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν ὑπαγορεύεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως. Ὅλοκληρα γεωγραφικὰ τμήματα αὐτοκεφάλου τινος ἐκκλησίας ἀνήκοντα τέως πολιτικῶς εἰς ὄρισμένην κρατικὴν ἐνότητα ἀποχωρίζονται διὰ πολιτικούς λόγους καὶ ἰδίᾳ δι' ὑπάρχουσαν τυχὸν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ σχηματίζουσι νέαν ἐπικράτειαν ἢ προσκολῶνται εἰς ἑτέραν ταιαύτην. Ἐὰν ἡ διάθεσις τῆς νέας ἐπικρατείας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τὰ ὁποῖα τοπικῶς εἶναι ἐγκατεστημένα εἰς τὰ γεωγραφικὰ ταῦτα τμήματα ἀπαιτοῦσι τὴν ἴδρυσιν αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, τότε ἐφ' ὅσον συντρέχουσιν αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ δυναμικότητες καὶ προϋποθέσεις ἰδρύσεως αὐτῆς ἰδρύεται αὕτη. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐκτιμώμενοι καταλλήλως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ἕξ ἧς μέχρι τοῦδε ἐξηργάτο ἐκκλησιαστικῶς τὸ γεωγραφικὸν τοῦτο τμήμα ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ἀνακυρήξεως τῆς νέας αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ἥτις τῇ εὐλογίᾳ τῆς τέως μητρὸς ἐκκλησίας διὰ τοῦ σχετικοῦ τόμου ἀναγνωρίζεται τοῦ λοιποῦ ὡς ἀνεξάρτητος ἀπ' ἐκείνης καὶ ἰσότιμος ἀδελφὴ ἐκκλησία, ἔχουσα κατὰ τὴν κανονικὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας ἰδίαν αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ παραμένουσα μετὰ τῆς τέως μητρὸς

ἐκκλησίας ὡς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοκεφάλων ἀδελφῶν ἐκκλησιῶν ἠνωμένη διὰ τῶν κοινῶν δεσμῶν τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀγάπης. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ μεταβάλλον πολιτικῶς ὑπόστασιν γεωγραφικὸν τμήμα λόγῳ ἀριθμοῦ πιστῶν καὶ χαμηλοτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως δὲν ἀποτελεῖ στερεὰν βάσιν πρὸς δημιουργίαν αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ὀρθῶς δέον νὰ ἀποφεύγηται ἡ ἴδρυσις ταύτης, προκρινομένης ἐν ἀπολύτῳ (πολιτικῇ) ἀνάγκῃ τῆς ἰδρύσεως αὐτόνομου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ αὐτόνομοι ἐκκλησίαι εἶναι σχεδὸν αὐτοκέφαλοι ἐξαρτώμενοι ψιλῶ τῷ ὀνόματι (ἐγκρισίς ἐκλογῆς ἐπισκόπων κυρίως) εἴτε ἀπὸ τῆς τέως μητρὸς ἐκκλησίας, εἴτε δσάκις πολιτικοὶ λόγοι ἀποκρούουσι τοῦτο παρὰ τοῦ πρώτου τῆ τάξει Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρ' οὗ ὡς γνωστὸν ἐξαρτῶνται καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι καὶ κοινότητες τῆς διασπορᾶς.

Ἡ σύνοδος πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐκάστης τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην διοικητικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, διοικεῖ δ' αὐτὰς ὅλως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ οἰασδήποτε ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν πολιτειακῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων τοῦ κράτους ἐν ᾧ ὑφίσταται. Ὑπάρχουσι δὲ διάφορα εἶδη συνοδικοῦ συστήματος, αἱ περιοδικαὶ σύνοδοι (αἱ κανονικώτεραι πασῶν), αἱ μόνιμοι, (αἱ ἀντικανονικώτεραι) καὶ αἱ ἐνδημοῦσαι. Εἰς ταύτας παρίστανται δικαιωματικῶς εἴτε πάντες ὁμοῦ οἱ ἐπίσκοποι εἴτε ἀντιπροσωπευτικῶς τινὲς μόνον ἐξ αὐτῶν κατὰ περιόδους καὶ ἐκ περιτροπῆς καλούμενοι ὅπως συμμετάσχωσι τῆς μικρᾶς συνόδου. Εἰς τὰς πλείστας αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας ὡς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, κρατεῖ μικτὸν σύστημα τῶν δύο συνόδων τῆς τῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς μικρᾶς διοικήσεως συνόδου. Τὸ ἐν Ἑλλάδι σύστημα κατηγορεῖται διὰ πολλὴν ἀντικανονικότητα.

Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὀρθῆ κατ' ἀρχὴν καὶ ἀπαραίτητος, ἐγένετο ἀντικανονικῶς, ἡ δὲ ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας (Μάουρερ) γενομένη πρώτη αὐτῆς ὀργάνωσις ἐστηρίχθη ἐπὶ στενοτάτων πολιτειακοῦ ἀντιλήψεων. Ἡ μετέπειτα ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι (Νόμος Σ' καὶ ΣΑ'), παρὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ καθιερωθεῖσαν συνταγματικὴν τάξιν, καθ' ἣν ὀρθότατα καὶ κανονικώτατα ἐρυθμίσθησαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας (1^{ον} καὶ 2^{ον} ἄρθρον τοῦ Συντάγματος), ἠκολούθησε παραδόξως ἀντισυνταγματικώτατα τὴν προτέραν ὑπὸ τοῦ Μάουρερ καθιερωθεῖσαν τάξιν. Μόλις δὲ τὸ ἐπαναστατικὸν Ν. Δ. τοῦ 1923 ἀπέδωκε τὴν ἐν τῇ πρε-

πούση μετά τῆς Πολιτείας συνεργασία τῆς Ἐκκλησίας πολυπόθητον αὐτῆς αὐτοτέλειαν, ἥτις ὁμως κατηγορήθη ἀπὸ τοῦ 1925 μὴ ἀνθέξασα εἰς τὴν ἐκ τῆς μεταγενεστέρως ἐκκλησιαστικῆς (ἀπὸ τοῦ Μάουρερ) παραδόσεως ἀναπτυχθεῖσαν καὶ κρατοῦσαν ἐν πολλοῖς ἀντικανονικῆν τάξιν καὶ ἀντίληψιν.

Τὴν ἐπομένην μετὰ τὴν σύνοδον ἱεραρχικὴν βαθμίδα κατέχει ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς προϊσταμένης αὐτοῦ συνόδου κυβερνᾷ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ μοναρχικῶς βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένων πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, οἵτινες θεωροῦνται ὡς οἱ κυρίως αὐτοῦ ἐκπρόσωποι καὶ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ἐπιτρόπων τῶν διαφόρων ἐνοριῶν. Οἱ ἐπίσκοποι καθίστανται δι' ἐκλογῆς ὑπὸ τῆς συνόδου ἢ κατὰ τὸ ἑκασταχοῦ κρατοῦν ἐκλογικὸν σύστημα ὑπὸ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἢ καὶ παρ' ἄμφοτέρων, ἐν εὐρύτερα ἢ στενωτέρα συμμετοχῇ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου.

Οἱ ἐπίσκοποι δυνάμει τῆς ἱερατικῆς τῶν ἐξουσίας ἦν ἀποκτῶσι διὰ τῆς χειροτονίας κηρύττουσιν ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς αὐτῶν καὶ ὑπευθύνως ἐπιβλέπουσι τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὸ προφορικὸν ἢ γραπτὸν θεῖον κήρυγμα, τελετουργοῦσι παραστατούμενοι ὑπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐπισκοπῆς καὶ διοικοῦσι πνευματικῶς καὶ ποιμαντορικῶς ταύτην, δικαιούμενοι εὐρύτερον τῆς συμμετοχῆς τῶν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Οἰκουμένης Συνόδου ἐὰν συγκροτηθῇ τοιαύτη. Πολλοὶ ἐπίσκοποι διὰ τὴν κοσμικὴν-κρατικὴν σημασίαν τῆς ἐπισκοπῆς τῶν φέρουσι τιμητικὸς τίτλους ὡς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ Πατριάρχου, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Ἐξάρχου, τοῦ Μητροπολίτου κλπ., οἵτινες πάντοτε καὶ δὴ σήμερον ἀποτελοῦσι ψιλὰς τιμητικὰς διακρίσεις, ἄνευ οἰαςδὴποτε ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τοῦ κυρίως ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ. Μετὰ τοὺς ἐπισκόπους οἱ πρεσβύτεροι ὡς προϊστάμενοι τῶν ἐνοριῶν τῶν ἀποτελουμένων ἐξ 20, 25—500 καὶ 1000 καὶ πλέον οἰκογενειῶν καθίστανται ἰσοβίως δι' ἐκλογῆς τῆς ἐνορίας καὶ χειροτονίας καὶ διορισμοῦ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Οὗτοι δυνάμει τῆς διὰ τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἀποκτηθείσης ἱερατικῆς ἐξουσίας ἐκπροσωποῦσι τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τελεουργίᾳ καὶ πνευματικῇ διοικήσει καὶ ποιμαντορίᾳ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐνορίας των. Τὴν τελευταίαν τέλος βαθμίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν κατέχουσιν οἱ διάκονοι καθιστάμενοι ἐν ταῖς ἐνορίαις, ὡς καὶ οἱ πρεσβύτεροι, δι' ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ὡς βοηθοὶ

τούτου καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας. Οἱ διάκονοι σπουδαίαν ἔχοντες εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν θέσιν καὶ δρᾶσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων περιορίσθησαν σήμερον εἰς τὰ ἀπλᾶ τελετουργικὰ καθήκοντα. Παρὰ ταῦτα ἡ θέσις τοῦ διακόνου καὶ σήμερον εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος καὶ διὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἀποκαταστάσεώς του εἰς τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ ἀποστολῆς καὶ διότι ὁ βαθμὸς τοῦ διακόνου ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον καὶ ἀποκλειστικὴν θύραν εἰσόδου εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν. Πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι λαμβάνουσι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τιμητικούς (σήμερον) τίτλους (ὡς τοῦ οἰκονόμου, σακελλαρίου, ἀρχidiaκόνου κλπ.), οἵτινες ὡς καὶ οἱ τῶν ἐπισκόπων κατ' οὐδὲν ἐπηρεάζουσι τὸν βασικὸν αὐτῶν ἱερατικὸν βαθμὸν. Ἐπίσκοποι πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δύνανται ἐνδεχομένως γὰ μετατεθῶσιν εἰς ἀνωτέρας διοικητικῶς ἐκκλησιαστικὰς θέσεις ἐπὶ ἀποκλειστικῇ ὠφελείᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν κατωτέρων κληρικῶν (ὑποδιακόνων, ψαλτῶν, νεωκόρων κλπ.) καθίσταται ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ διὰ χειροθεσίας καὶ εὐχῆς μετὰ πρότασιν τῆς ἀρμοδίας ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς, ἔχουσι δὲ σήμερον περισσότερον λαϊκὸν ἢ ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα.

Ἡ δευτέρα δμᾶς ἡ ἀποτελοῦσα τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι ἡ τάξις τῶν λαϊκῶν, τῶν βεβαπτισμένων δηλ. χριστιανῶν, οἵτινες δυνάμει τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν ἀποβαίνουσι μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου τίμια μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, δικαιοῦχα τῆς παρ' αὐτοῦ οἰκονομουμένης θείας χάριτος καὶ τῶν μυστηρίων. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι εἶναι δικαιοματικὴ ἢ συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν εἰς πάντα τὰ μυστήρια (ἐνεργητικῶς ἢ παθητικῶς) καὶ τὰς ἱεράς τελετάς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ὅλην διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ λαϊκοὶ δὲν ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθόλου τὸ πᾶν, ὡς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν τῶν ἀπορρηφασῶν τὴν ἱερωσύνην, ἀλλ' οὔτε εἶναι καὶ ἡ ἀπλῶς καὶ παθητικῶς δεχομένη τὰς εὐλογίας καὶ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κλήρου μᾶζα, ὡς ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ διεκδικεῖ ἐξαιρετικῆς σημασίας θέσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ, ἐξικνουμένην μέχρι συμμετοχῆς τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐκφάνσεις τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας ἐπὶ ἀπολύτῳ ἐμφανίσει ἐν τούτῳ τοῦ δημοκρατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας πνεύματος καὶ συστήματος. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται

ἡ Ἐκκλησία νὰ νοηθῆ ἄνευ τῶν λαϊκῶν. Μόνοι δὲ οἱ κληρικοὶ δὲν ἀποτελοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν (ὡς περίπου ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ). Οἱ κληρικοὶ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δὲν δύνανται νὰ τελετουργῶσιν ἄνευ τῶν λαϊκῶν. Οἱ κληρικοὶ δύνανται νὰ προσεύχωνται, ὡς καὶ οἱ λαϊκοὶ κατ' ἰδίαν, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ἱεουργῶσιν ἀπὸ σκοποῦ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν δι' ἑαυτοὺς ἀποκλειστικῶς (ὡς ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ), ἄνευ τῆς δυναμικῆς παρουσίας τῶν λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουσιν οὐσιῶδες μέρος εἰς τὸ ἔσμα καὶ τὴν προσευχήν. Οἱ λαϊκοὶ δύνανται τῇ ἀδείᾳ καὶ ἐπιβλέψει τῶν κληρικῶν νὰ κηρύττωσι. Τέλος οἱ λαϊκοὶ ἔχουσιν ἔξαιρετικῆς σημασίας συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον διὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν διοικήσεως τῶν ἐνοριακῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἐνεργουμένης ἐκλογῆς τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ κυρίως διὰ τῆς ἀπαραιτήτου συμμετοχῆς αὐτῶν (ἔστω καὶ ἀορίστως) εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς ὑπεριότητος καὶ ὑπὲρ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους αὐθεντίαν ἐχούσης *συνειδήσεως* τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις εἶναι ἔκφανσις τῆς κοινῆς ὀρθοδόξου ὁμοφώνου γνώμης κληρικῶν συγχρόνως καὶ λαϊκῶν. Ἀνωτέρω ἐτονίσθη ἡ δικαιοματικὴ ὑπὲρ τὴν καθηκοντολογικὴν σημασίαν τοῦ κυβερνᾶσθαι τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἔναντι τῆς καθηκοντολογικῆς μᾶλλον ἢ δικαιοματικῆς σημασίας τοῦ κυβερνᾶν τοῦ κληρικοῦ στοιχείου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὀργανισμὸν ὡς τρίτον αὐτοῦ μέρος καὶ μέσον τῶν δύο ἄλλων ὑπάρχει ἡ τάξις τῶν μοναχῶν. Ἡ μοναχικὴ τάξις, ἀνεξαρτήτως τῆς προελεύσεως καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς ἐξελίξεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καθιερωθέντων μοναχικῶν θεσμῶν (καὶ παρὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ παρ' ἡμῖν μοναχικοῦ βίου) ἀπέβη οὐσιῶδες, ἂν καὶ οὐχὶ ἀπαραίτητον (ὑπάρχουσι τμήματα τῆς Ἐκκλησίας ἄνευ μοναστηρίων) συμπλήρωμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἦδη ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος καθιεροῦται ὀριστικῶς πλέον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ μοναχικὸς βίος. Τὰ μοναστήρια προσέλαβον τὰς μορφὰς τοῦ κοινοβίου (κοινὴ κατὰ πάντα συμβίωσις τῶν μοναχῶν) καὶ τοῦ ἰδιορρυθμοῦ (κατ' ἰδίαν συμβίωσις ἐνὸς ἐκάστου μοναχοῦ ἐν τῷ ἐνὶ μοναστηρίῳ). Ὁ δεύτερος τύπος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ πρώτου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐστηροῦ ἀναχωρητισμοῦ καὶ ἐρημιτισμοῦ, ἀποτελεῖ ὅμως ὡς ἔχει σήμερον πλήρη ἐκφυλισμὸν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ ἰδεώδους.

Οἱ μοναχοὶ διαίρουσινται ὡς πρὸς τὴν μοναχικὴν αὐτῶν ιδιότητα εἰς τρεῖς τάξεις α) τοὺς δοκίμους, οἵτινες δὲν εἶναι κυρίως μοναχοί, δοκιμαστικῶς μετέχοντες τοῦ μοναχικοῦ βίου, δυνάμενοι δὲ νὰ ἐγκα-

ταλείψωσι τὸ μοναστήριον β) τοὺς μικροσχήμους μοναχοὺς, οἵτινες μετὰ τριετῆ καρτερίαν καὶ δοκιμασίαν ἀναλαμβάνουσι τὸ «μικρὸν σχῆμα» ὑφιστάμενοι τὴν μοναχικὴν κουρὰν καὶ πανηγυρικῶς ἐνώπιον τῆς μοναστηριακῆς ἀδελφότητος ὁμολογοῦντες τήρησιν τῶν τριῶν μοναχικῶν ἀρετῶν καὶ ὑποχρεώσεων, τῆς παρθενίας, τῆς ὑπακοῆς καὶ ἀκτημοσύνης καὶ γ) τοὺς μεγαλοσχήμους, οἵτινες κατὰ τὸν αὐτὸν πανηγυρικὸν τρόπον ὑπόσχονται τὴν τῶν ἀνωτέρω ἀρετῶν σκληροτέραν ἔτι, καὶ αὐστηροτέραν τήρησιν. Ἡ κυρίως μοναχικὴ ἀδελφότης ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τάξεως τῶν μικροσχήμων καὶ μεγαλοσχήμων μοναχῶν. Οἱ κυρίως μοναχοὶ χειροτονούμενοι εἰσέρχονται εἰς τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν καὶ ὀνομάζονται ἱερομόναχοι. Ὁ τιμητικὸς τίτλος τοῦ ἀρχιμανδρίτου προσήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς πνευματικῶς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων.

Τὰ μοναστήρια διοικοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐπισκόπων εἴτε μοναρχικῶς διὰ τῶν ἡγουμένων, εἴτε ὀλιγαρχικῶς διὰ τῶν ἡγουμενοσυμβουλίων, ἐκλεγομένων καθ' ὄρισμένας περιόδους ὑπὸ τῆς μοναχικῆς ἀδελφότητος καὶ ἀποτελοῦσι αὐτοτελεῖς ἐκκλησιαστικοὺς ὀργανισμοὺς δημοσίου δικαίου. Προσευχή, αὐτοσυγκέντρωσις καὶ παντὸς εἴδους ἐργασία εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν καὶ ἡ ἄσκησις παντοειδοῦς φιλανθρωπίας πληροῦσι τὸν βίον τῶν μοναχῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις. Ὁ μοναχικὸς βίος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐρίσκεται σήμερον δυστυχῶς ἐν καταπτώσει καὶ ἡ μεγίστη σημασία διὰ τὴν σημερινὴν Ἐκκλησίαν ἀναδιοργάνωσις καὶ ἀνόρθωσις αὐτοῦ ἀποτελεῖ καθῆκον τῶν τῆν Ἐκκλησίαν ἰθυόντων.

IV. Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ διοίκησις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ διενεργεῖται ὑπὸ τῶν κληρικῶν δυνάμει τῆς διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης παρεχομένης αὐτοῖς ἱερατικῆς ἐξουσίας τῆς ἀναλυομένης εἰς τὰς τρεῖς ἐνεργείας, τὴν διδασκαλίαν, τὴν τελετουργίαν καὶ τὴν κυρίως διοίκησιν καὶ ποιμαντορίαν. Ἡ πρώτη ἐνέργεια ἡ διδασκαλία περιλαμβάνει α) τὸ ἱεραποστολικὸν κήρυγμα, β) τὴν θρησκευτικὴν κατῆχσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ γ) τὸ ἀπ' ἄμβωνος κήρυγμα. Ἐκτὸς τούτων περιλαμβάνει καὶ τὴν ἐπὶ τε τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπίβλεψιν. Ἡ τελευταία δὲν ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ αὐστηροῦ καὶ καταπιεστικοῦ ἐλέγχου (cen-

suſta) τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἐν τῇ ἐλευθέρῳ ἀτμοσφαίρῃ τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἐντελῶς ξένος καὶ ἄγνωστος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τελετουργίαν, φανερόν ἐστίν ὅτι οἱ κανονικῶς κατεστημένοι κληρικοὶ τελοῦσι τὰ τῆς λατρείας κατὰ τὴν κρατοῦσαν καὶ καθιερωμένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τελετουργικὴν τάξιν ἐπ' εὐλογία καὶ ἀγιασμῷ τῶν πιστῶν καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ χριστιανικοῦ αὐτῶν βίου ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς λεπτομερείαις.

Ἡ ποιμαντορία ἀσχολεῖται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν παρακολούθησιν καὶ πνευματικὴν καθοδήγησιν ἐνὸς ἐκάστου χριστιανοῦ ἐπὶ ῥυθμίσει τοῦ χριστιανικοῦ βίου κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν.

Ἡ δὲ διοίκησις τέλος ἀναλύεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν καὶ τάξιν (ἐκδοσις κανόνων κλπ.) τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν τοποθέτησιν καὶ κατάστασιν τῶν κληρικῶν πάντων τῶν βαθμῶν, τὴν διευθέτησιν πασῶν τῶν προσωπικῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, εἰς τὴν πνευματικὴν ἔπειτα καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐξάσκησις τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ οἶονεὶ τὴν ἀρνητικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ πρὸς τήρησιν τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως καὶ τέλος εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἱκανὰ ἤδη ἐλέχθησαν εἰς τὸ III. μέρος, ἐπίσης δ' ἱκανὰ θέλουσι λεχθῆναι καὶ εἰς τὸ V. καὶ VI. μέρος τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἀπομένει ἐπομένως ἡ λεπτομερεστέρα ἀνάπτυξις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας.

Ἡ ἐκκλησία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατ' ἀβίαστον τρόπον καὶ ἐπὶ ἐφαρμογῇ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἀπένεμε μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς τὸ δίκαιον. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον δριμύτως ἔψεξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς χριστιανοὺς ἐκείνους οἱ ὅποιοι κατέφευγον εἰς τὰ κοσμικὰ—πολιτικὰ δικαστήρια πρὸς διευθέτησιν τῶν μεταξὺ των διαφορῶν. (Α'. Κορ. 5' 6). Ἡ γενικὴ δικαστικὴ αὕτη ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας ἐξησκαίετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προσωπικῆς αὐθεντίας τῶν κληρικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπισκόπων, δὲν ἔπαυσε δὲ εἶς τινα μέρη καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἐξασκουμένη, ὁσάκις ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις καὶ ἐπιβολὴ τοῦ εἰς τὸ ὕψος αὐτοῦ εὐρισκομένου ἐπισκόπου κατὰ τὰς ἐν τοῖς χωρίοις ἰδίᾳ περιουσίας αὐτοῦ οἶονεὶ ἀχρηστεύει τὴν πολιτικὴν δικαιοσύνην. Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες—ἔστω καὶ σιωπηρῶς—ἀνεγνώρισαν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν καὶ δρᾷσιν τῆς Ἐκκλησίας, μόλις δ' ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰὼν) καὶ ἰδίᾳ τοῦ αὐτοκράτο-

ρος Ἡρακλείτου (7ος αἰὼν) ἐγένετο ἀπαρχὴ χωρισμοῦ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν. Κυρίως ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1086) ὁ χωρισμὸς καθωρίσθη ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ δικαστικαὶ ὑποθέσεις ἐξεδικάζοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἐνῶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ (τοῦ κοινοῦ δικαίου) ὑπὸ τῶν πολιτικῶν. Παρὰ ταῦτα εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν περιελήφθησαν καὶ περιλαμβάνονται καὶ σήμερον ἀκόμη καὶ πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ δικαίου ἐφ' ὅσον τὰ ἀδικήματα διαπράττονται ὑπὸ κληρικῶν χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ αἴρεται ἢ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὑποθέσεων δικαιοδοσία τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας αἱ ὑποθέσεις ἐξετάζονται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀπὸ καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς (ἠθικῆς) ἐπόψεως καὶ ἐπιβάλλονται ἐν ἀνάγκῃ αἱ προσήκουσαι πνευματικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ ποιναί, καὶ δὴ ὅπως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων ἐπιλήψεως τῶν αὐτῶν ὑποθέσεων ἐξ ἐπόψεως τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ χωρὶς μάλιστα ἢ ἀποφασίς ἐκατέρου τῶν δικαστηρίων νὰ ἀποτελῇ πρόκριμα διὰ τὸ ἕτερον. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια οὐδεμίαν δικαιοδοσίαν καὶ ἀρμοδιότητα ἔχουσιν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν ὑποπιπτόντων, εἰς παραπτώματα τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, παρεκτὸς ἐπὶ τῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν παραπτωμάτων τῆς ἀποστασίας, αἰρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος, δι' ἃ ὅπως ἀναρμόδια εἶναι τὰ πολιτικὰ δικαστήρια. Ἐξαιρέσειν παρουσιάζουσι καὶ δὴ οὐχὶ εἰς πάσας τὰς ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας αἱ περιπτώσεις τοῦ διαζυγίου, ἐφ' ὧν κρίνουσι ὀριστικῶς καὶ τελεσιδικῶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ἔστω καὶ ὑπὸ τὸν τύπον τῶν μικτῶν (κληρικῶν καὶ λαϊκῶν) δικαστηρίων.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἀνεξαρτήτως τῶν λεπτομερειακῶν μορφῶν ἃς ἔχουσι παρὰ ταῖς διαφόρους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας ὀργανοῦνται κυρίως εἰς τέσσαρας βαθμίδας 1^{ον}) τὸ ἐπισκοπικόν, ἀρμόδιον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ὑποθέσεων τῶν κληρικῶν τῆς ἐπισκοπῆς. Εἰς τοῦτο ὁ κυρίως ὑπεύθυνος δικαστὴς ὁ καὶ μόνος ἔχων ἀποφασιστικὴν ψῆφον εἶναι ὁ ἐπίσκοπος 2^{ον}) τὸ συνοδικόν, ἀναθεωρητικόν τοῦ πρώτου καὶ πρωτοβάθμιον ὡς πρὸς βαρέα παραπτώματα δι' ἃ κηρύσσεται ἀναρμόδιον τὸ πρῶτον, ὡς ἐπίσης καὶ πρωτοβάθμιον διὰ παραπτώματα ἐπισκόπων 3^{ον}) τὸ συνοδικόν, ἀναθεωρητικόν τοῦ δευτέρου καὶ 4^{ον}) αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, δυνάμεναι νὰ μετατραπῶσιν εἰς ἀνώτατα ἀναθεωρητικὰ δικαστήρια δι' ὑποθέσεις τυχόν κατὰ τὴν συγκρότησιν αὐτῶν ἐφρεσιβαλλόμενας εἰς αὐτάς. Ἐν

Ἑλλάδι νῦν ἔχομεν τὸ ἐπισκοπικόν, τὸ συνοδικὸν ἀναθεωρητικὸν τοῦ πρώτου καὶ πρωτοβάθμιον διὰ τοὺς εἰς βαρέα παραπτώματα ὑποπίπτοντας κληρικούς, τὸ συνοδικὸν ἀναθεωρητικὸν τοῦ δευτέρου ὡς πρὸς τὰς εἰς πρῶτον βαθμὸν παρ' ἐκείνου κρινομένας ὑποθέσεις, τὸ πρωτοβάθμιον καὶ δευτεροβάθμιον συνοδικὸν διὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸ ἀνώτατον διὰ τοὺς συνοδικούς καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διεξαγομένη διαδικασία ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν εἶναι πρωτογενοῦς μᾶλλον μορφῆς, δὲν παρέχει δὲ διὰ τὴν ἔλλειπιν οὐσιαστικῶν δικονομικῶν τύπων σπουδαίαν ἐγγύησιν διὰ τὸν κατηγορούμενον. Ὁ καθαρῶς πνευματικῶς χαρακτήρ τοῦ ποινικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀρχῇ συνετέλεσεν εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀπλότητος ταύτης. Εἰς νεωτέραν ἐν τούτοις ἐποχὴν ἐδόθη μεγαλυτέρα προσοχὴ ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διαδικασία προσαρμόζεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πρὸς τὴν κατὰ πολὺ ἀκριβεστέραν πρὸς τοῦτο τάξιν τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, ὧν πάλιν τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν δικονομικῶν τύπων θὰ ἦτο ἀπροσάρμοστον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοσύνην διὰ τὸ ἄκρως παρελκυστικὸν αὐτῶν.

Τὰ συνήθη ἐκκλησιαστικὰ παραπτώματα κοινὰ μὲν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν εἶναι ἡ ἀποστασία, ἡ αἵρεσις καὶ τὸ σχίσμα, τῶν δὲ κληρικῶν ἡ σιμωνία (ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ), ἡ ἀναχειροτόνησις, ἡ ὑπὸ καθρηγμένων καὶ ὑπὸ μὴ κανονικῶς κατεστημένων κληρικῶν ἱεροπραξία, ἡ παρ' ἐνορίαν ἱεροπραξία, ἡ παραμέλησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἡ παραβίασις τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐξομολογήσεως, ἡ ἀνάμιξις εἰς κοσμικὰς φροντίδας (εἰς πολλὰς ἐκκλησίας ὀρθῶς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν) κ.ἄ. Διὰ τὰ ὡς ἄνω παραπτώματα, ἐπιβάλλονται αἱ ποιναὶ τῆς νομοθεσίας, ἐπιπλήξεως, ἀργίας διαφόρων τύπων, ἀφαιρέσεως ὀφφικίων, ἐκπτώσεως ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, καθαιρέσεως καὶ ἀφορισμοῦ (ἡ τελευταία καὶ εἰς λαϊκούς). Πᾶσαι ἀνεξαίρετος αἱ ποιναὶ ἔχουσιν ἐπανορθωτικὸν χαρακτήρα καὶ δύνανται συντρεχουσῶν τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων καὶ ἰδίᾳ πραγματικῆς μετανοίας καὶ καταλήλου ταύτης παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκτιμήσεως νὰ μετριασθῶσι καὶ ἀρθῶσι εἴτε δι' ἀναθεωρήσεως εἴτε δι' ἀπονομῆς χάριτος. Ἡ παρὰ τισι αὐτοκεφάλοις ἐκκλησίαις καθιερωμένη πολιτειακὴ ἔγκρισις τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἔχει χαρακτήρα ἐντελῶς τυπικόν, μηδαμῶς ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τοῦ veto δυναμένη νὰ ἐπιηρεάσῃ

τὴν οὐσίαν τῶν ἐπιβαλλομένων ποινῶν, τινὲς τῶν ὁποίων (ἀφορισμός, καθαίρεσις) θίγουσι τὰ ὅρια τοῦ δόγματος.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, τὴν διοίκησιν καὶ διαχειρίσιν αὐτῆς εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συνέλεγε περιουσίαν ἐξ ἔκουσίων προσφορῶν τῶν πιστῶν. Ἐκ τῆς ἡ Ἐκκλησία ἐπισημοποιήθη, ἐλήφθη πρόνοια ἀναγνωρίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων (ἐνορίας, ἐπισκοπῆς, μοναστηρίου) ὡς νομικῶν προσώπων δυναμένων κτᾶσθαι περιουσίαν καθ' ὅλους τοὺς νομίμους τρόπους αἰτία θανάτου ἢ διὰ δικαιοπραξιῶν μεταξὺ ζώντων. Ἡ περιουσία αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο ἀρχικῶς διὰ τὴν εὐποιίαν καὶ τὴν παντὸς εἶδους φιλανθρωπίαν, βραδύτερον δὲ κατὰ πρῶτον λόγον διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων (ναῶν κλπ.). Ἡ κατὰ τοὺς μέσους ἰδίᾳ χρόνους πρόνοια τῶν αὐτοκρατόρων καὶ προϋχόντων ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων συνετέλεσεν εἰς τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσιν τῆς περιουσίας διαιρουμένης εἰς δύο κατηγορίας ὡς πρὸς τὸ ποῖόν αὐτῆς, εἰς ἱερὰ πράγματα, (τὰ διὰ τὴν θεῖαν λατρείαν χρησιμοποιούμενα εὐτελῆ ἢ πολύτιμα ἀντικείμενα) καὶ ἅγια πράγματα (πᾶν ἄλλο εἶδος περιουσιακοῦ στοιχείου), καὶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἰδρύματος εἰς ὃ ἀνήκει, εἰς ἐνοριακὴν καὶ μοναστηριακὴν περιουσίαν.

Τὴν διαχείρισιν τῆς ἐνοριακῆς περιουσίας ἔχουσιν οἱ ἐνοριακοὶ ἐπίτροποι ὑπὸ τῶν ἔλεγχον τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς, παρ' ἡμῖν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Θρησκευμάτων. Τὴν διαχείρισιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἔχουσιν αἱ μοναστηριακαὶ ἀρχαὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπισκόπων, παρ' ἡμῖν τοῦ ΟΔΕΠ (ὄργανισμοῦ διοικήσεως ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας). Κατὰ τὰς ὑπαρχούσας μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας σχέσεις, ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία ὑπόκειται ἐκάστοτε εἰς μερικὴν ἢ ὀλικὴν δήμευσιν ἢ καὶ εἰς ἐνίσχυσιν ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας. Διάφοροι ἀνώτεροι οἰκονομικοὶ ὄργανισμοὶ (εἶδος μικτῶν συμβουλίων ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν), ἀναλαμβάνουσι σήμερον, ὡς παρ' ἡμῖν, τὸν ἔλεγχον τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἣν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν εἶχεν ὁ ἐπίσκοπος μετὰ τοῦ οἰκονόμου αὐτοῦ. Ἡ μισθοδοσία τοῦ κλήρου σήμερον διενεργεῖται κατὰ διάφορα κατὰ τὰς ὑφισταμένας ἐκκλησίας συστήματα, εὐκαταία δ' εἶναι, ὡς θὰ ἦ δυνατόν νὰ εἶναι καὶ παρ' ἡμῖν, ἢ διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀποκλειστικὴ λύσις τοῦ ζητήματος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀπαραιτήτον σήμερον ἀνωτέραν μόρφωσιν τοῦ κλήρου.

V. Η ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩ ΒΙΩΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ Ἐκκλησία συμφώνως τῷ σκοπῷ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ αὐτῆς ἀποστολῆς παρακολουθεῖ ὡς φιλόστοργος μήτηρ τὰ πιστὰ αὐτῆς τέκνα εἰς πάσας τὰς λεπτομερεῖας τῆς καθημερινῆς αὐτῶν ζωῆς, εὐλογοῦσα καὶ ἀγιαζούσα αὐτὴν διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς εὐρισκομένων πνευματικῶν μέσων. Ἡ παρακολούθησις αὕτη ἐκφαίνεται οὐ μόνον ἐν τῇ ἀγρύπνῳ καὶ ἀδιακόπῳ ποιμαντορικῇ φροντίδι δι' ἕκαστον τῶν πιστῶν (τεραστία ἢ ἐκ τῆς παραλήψεώς της εὐθύνη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων κληρικῶν), ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τελέσεως τῶν διαφόρων μυστηρίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀγιαστικῶν τελετῶν δι' ὧν παρέχεται ἡ θεία χάρις καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ εὐλογία. Πᾶσαι δ' αὗται αἱ ἱεραὶ τελεταὶ τότε μόνον εἶναι πραγματικῶς μεταδοτικαὶ χάριτος καὶ εὐλογίας, καὶ συνεπῶς ἔγκυροι, ὅταν ἔχουσι κανονικὴν βᾶσιν, ὅποτε καὶ μόνον δύνανται νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ὡς ἔγκυροι καὶ κανονικαὶ καὶ συνεπῶς ὡς ἔχουσαι ἔγκυρα καὶ κανονικὰ τὰ προσδοκώμενα παρ' αὐτῶν ἀποτελέσματα. Τὴν κανονικὴν αὐτὴν βᾶσιν ἀποτελεῖ ὁ κανὼν, ὅτι μόνον ἐκεῖναι αἱ ἱερατικαὶ πράξεις εἶναι ἔγκυροι καὶ κανονικαὶ αἵτινες τελοῦνται πρῶτον μὲν ὑπὸ κανονικῶς κεχειροτονημένων καὶ κατεστημένων ἀρμοδίων κληρικῶν, καὶ δεύτερον ὅτι αἱ ὑπὸ τούτων τελούμεναι πράξεις δεόν νὰ τελῶνται ἀπαρεγκλίτως κατὰ τὴν καθιερωμένην τυπικὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παραμέλησις καὶ παραβίασις τῆς τάξεως ταύτης καὶ τὸ ἀμφίβολον ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν ἰκανότητα τοῦ τελετουργούντος κληρικοῦ, θέτουσιν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸν χαρακτῆρα τῶν τελουμένων, ἅτινα, ἔξακριβουμένων τυχόν ἐλλείψεων ὡς πρὸς τὰ δύο ταῦτα σημεῖα, καθίστανται ἄκυρα καὶ ἀντικανονικὰ καὶ θεωροῦνται ὡς μὴ γενόμενα.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων μυστηρίων καὶ ἀγιαστικῶν τελετῶν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῷ Κανονικῷ Δικαίῳ κατέχει τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Αἱ νομικαὶ μάλιστα προϋποθέσεις καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἔχουσιν ἰδιαίτερον ὄλως σημασίαν, καὶ ἀποτελοῦσιν ὡς γνωστὸν ἰδιαίτερον κλάδον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, συμπλίπτοντα πρὸς παρόμοιον κλάδον τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, τὸ δίκαιον δηλαδὴ τοῦ γάμου ἢ εὐρύτερον τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον. Ἡ ὅλη ἀνάπτυξις τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διπλῆς πραγματικότητος πρῶτον, ὅτι ὁ γάμος ἐν ἀρχῇ (ἀνε-

ξαρτήτως τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων τονισθείσης ἱερότητος τοῦ δεσμοῦ) δὲν ἦτο ποσῶς θεσμὸς ἐκκλησιαστικός, ἀλλὰ πολιτειακός, ἢ δὲ Ἐκκλησία μεταγενεστέρως, ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἤδη ὄργανομένου ρωμαϊκοῦ κράτους ἰδρυθεῖσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα, ἀνεγνώρισεν ἀπλῶς τὸ ἤδη ὑφιστάμενον πολιτειακῶς οἰκογενειακὸν δίκαιον, τοὺς δὲ κατὰ τὰς διατάξεις αὐτοῦ συνισταμένους γάμους ἡνείχετο, ἀνεγνώριζε καὶ μεταγενεστέρως μάλιστα ἐπευλόγει. Δεύτερον, ὅτι ἡ Πολιτεία ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει μόλις κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἐνεπιστεύθη τὴν σύστασιν τοῦ γάμου τῇ Ἐκκλησίᾳ (ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρξατο ἡ Ἐκκλησία ἐλαφρῶς ἀναμιγνυομένη κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου). Ἡ ἀνάμιξις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ μέχρι τότε ὡς κύριον συστατικὸν τοῦ γάμου θεωρούμενον στοιχεῖον (ὡς καὶ ἐν τῷ παλαιότερῳ ρωμαϊκῷ δικαίῳ), ἡ ἀμοιβαία δηλονότι πρὸς συμβίωσιν συγκατάθεσις τῶν μελλονύμφων, μειτεράπη ἀπὸ τοῦ νῦν (τοῦ 11^{ου} αἰῶνος) εἰς τὴν κυρίαν καὶ βασικὴν τοῦ γάμου προϋπόθεσιν, ἐνῶ ὡς κύριον καὶ ἀποκλειστικὸν αὐτοῦ συστατικὸν ἀναγνωρίσθη ἡ λεγομένη ἱερολογία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Περαιτέρω ἢ μεταγενεστέρως καθιερωθεῖσα αὕτη καθαρῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἐκκλησιαστικῇ ἐνέργειᾳ διὰ τὴν σύστασιν τοῦ γάμου ἐγκριθεῖσα καὶ υἰοθετηθεῖσα, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ τῆς Πολιτείας καὶ λαβοῦσα οἶονεὶ καὶ πολιτειακὸν χαρακτήρα ἐξηκολούθησεν ἔχουσα πάντα τὰ ἐπακολουθήματα τῆς δι' ἄλλου τρόπου γενομένης πρότερον συστάσεως αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἔγκυρον σύστασιν τοῦ γάμου διὰ τῆς ἱερολογίας τοῦ μυστηρίου, ἀπολύτου σημασίας εἶναι ἡ ὑπαρξίς καὶ ἐξακρίβωσις τῶν ἀναγκαιουσῶν πρὸς τοῦτο προϋποθέσεων (ᾧν πρώτη ἢ ἀμοιβαία καὶ ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως συγκατάθεσις) καὶ ἡ ἀπουσία τῶν τε ἀπολύτων (τῶν κωλύοντων τὸν γάμον μὲ οἶονδήποτε πρόσωπον) καὶ τῶν σχετικῶν (τῶν κωλύοντων αὐτὸν μὲ ὄρισμένα μόνον πρόσωπα) κωλυμάτων. Τὰ πρῶτα ἔχουσι γενικὸν χαρακτήρα, ὡς φερ' εἰπεῖν, ὁ ἤδη ὑφιστάμενος γάμος, ἢ μετὰ τὸν γ' γάμον χρεῖα, ἢ χειροτονία, ἢ διαφορὰ θρησκευματος κλπ., τὰ δὲ δεύτερα προκύπτουσιν ἐκ τῶν ὑφισταμένων δεσμῶν συγγενείας. Ἡ συγγένεια διακρίνεται εἰς τέσσαρα εἶδη τὴν ἐξ αἵματος, τὴν ἐξ ἀγγιστείας (καὶ μνηστείας) τὴν πνευματικὴν (ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος) καὶ τὴν ἐξ υἰοθεσίας. Τὰ ὄρια τῶν κωλυμάτων τούτων καθορίζονται διὰ τῶν βαθμῶν τῆς συγγενείας (γενικὸς κανὼν, ἐκάστη γέννησις εἰς βαθμὸς), οὗς καθώρισεν ἐπακριβῶς ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τῶν νγ' καὶ νδ' κανόνων αὐτῆς. Μεταγενεστέρως ἐξ ἀποφάσεως διαφορῶν

αυτοκρατόρων και πατριαρχῶν τὰ ὄρια ταῦτα ἠδρύνθησαν ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου δημιουργοῦνται πλεῖστα ὄσα ἔκτροπα κατὰ τὴν σύναψιν γάμων χαρακτηριζομένων διὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν μεταγενεστέρως θεσπισθέντων τούτων κωλυμάτων εἴτε ὡς κωλυμένων, εἴτε ἐν περιπτώσει τελέσεως αὐτῶν παρὰ ταῦτα, ὡς παρανόμων και ἀκύρων. Εὐτυχῶς παρ' ἡμῖν ὁ νεώτερος ἀστικός κώδιξ καταργήσας τὰς μεταγενεστέρας ταύτας διατάξεις ἐπανέφερεν ἐν ἰσχύϊ τὴν ὡς ἄνω διάταξιν τῆς 5'. Οἰκομενικοῦ Συνόδου.

Ὁ γάμος συντρέχουσῶν τῶν ὡς ἄνω προϋποθέσεων και ἐπὶ τῇ ἐξακριβώσει τῆς ἀπουσίας τῶν τε ἀπολύτων και σχετικῶν κωλυμάτων ἱερολογεῖται τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου (οὐχὶ κατὰ πάντα ἀπαραιτήτου) και οὕτω μόνον θεωρεῖται ἔγκυρος, ὡς ἐπίσης και τὰ ἀποτελέσματα και ἐπακολουθήματα αὐτοῦ (σχέσεις — ἀστικοῦ δικαίου — συζύγων, τῶν ἐκ τοῦ γάμου προερχομένων τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς και πρὸς ἄλλα κλπ.) ἔγκυρα και νόμιμα.

Οἰαδήποτε ἄνωμαλία ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις και τὰ κωλύματα τοῦ ἤδη τελεσθέντος γάμου, ἢ ἀκόμη και ὡς πρὸς τὴν κανονικότητα τῆς τελετουργικῆς αὐτοῦ ἱερολογίας δημιουργεῖ ζήτημα ἀκυρότητος αὐτοῦ και τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτοῦ.

Ὡς προκειμένου περὶ συστάσεως τοῦ γάμου οἱ ἀρχικῶς πολιτειακῶς καθιερωθέντες γαμικοὶ θεσμοὶ ἀνεγνωρίσθησαν και υἰοθετήθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, μεταγενεστέρως ὅλως ἐπεμβάσης εἰς τὸ γαμικὸν δίκαιον, οὕτως ἐγένετο προκειμένου και περὶ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία δηλ. παρὰ τὴν βιβλικὴν τοῦ διαζυγίου ἀπαγόρευσιν (τὴν αὐστηρότατα τηρουμένην ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ και τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ) ἀνεγνώρισε τὸ διαζύγιον ὡς εἶχε τοῦτο πολιτειακῶς καθορισθῆ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου παρὰ ταῖς πλείσταις ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησιαίς εἶναι λίαν περιορισμένη. Τὸ διαζύγιον, ἢ πρὸς τοῦτο διαδικασία και τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ (εἰς τὸ σύνολον αὐτῶν, σχεδὸν ἀστικῆς φύσεως) καθορίζονται διὰ πολιτειακῶν νόμων, οἵτινες ἀναθέτουσι τὴν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος εἰς τὰ πολιτικά δικαστήρια ὑποχρεούμενα νὰ ἐκδίδωσιν ἀπόφασιν διαζυγίου μετ' ἐξακριβώσιν τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου καθωριζομένων λόγων αὐτοῦ, ἢ δ' Ἐκκλησία διὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπεμβαίνει οἰονεὶ ἐπεισοδιακῶς εἰς τὸ ὄλον ζήτημα εἴτε προσπαθοῦσα πρὸ τῆς διαδικασίας ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ἐν διαστάσει συζύγους, εἴτε δεχομένη τὴν ὀριστικὴν περὶ διαζυγίου ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου και τυπικῶς κηρύτ-

τουσα καὶ αὕτη τὸν γάμον διαλελυμένον καὶ ἐκκλησιαστικῶς. Οἱ διαζευχθέντες σύζυγοι πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως καθοριζομένων πρὸς ἀλλήλους ὑποχρεώσεων—ἀστικῆς μορφῆς—εἶναι ἐλεύθεροι ὅπως ἔλθωσιν εἰς νέαν κοινωνίαν γάμου.

Οἱ μικτοὶ γάμοι διαφόρου δόγματος γίνονται ἀνεκτοὶ καὶ ἐπιτρέπονται ὑπὸ τὸν μὴ πάντοτε τηρούμενον ὄρον τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, χωρὶς διὰ τὴν μὴ τήρησιν τοῦ ὄρου νὰ ὑφίσταται πραγματικὴ κύρωσις, οἱ δὲ μικτοὶ γάμοι διαφόρου θρησκείματος ἀπαγορεύονται ἀπολύτως καὶ δὲν ἱερολογοῦνται. Ὡς ἀλλαχοῦ, καὶ εἰς πλείστας ὀρθοδόξους χώρας ἔχει καθιερωθῆ ὁ πολιτικὸς γάμος, ὅστις ὀρθῶς κρίνεται παρ' ἡμῖν περιττός, ἐφ' ὅσον ὁ ἐκκλησιαστικὸς γάμος υἰοθετηθεὶς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἔλαβεν οἰονεὶ καὶ τὴν μορφήν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, διότι μετὰ τὴν τέλει αὐτοῦ δημιουργοῦνται πολιτικῶς τὰ κατὰ τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐπακολουθήματα αὐτοῦ. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς συνεπῶς γάμος ἐκ πολιτειακῆς ἐπόψεως εἶναι οἰονεὶ ἓν εἶδος μορφῆς πολιτειακοῦ γάμου, τῆς πολιτείας φρονίμως θεωρούσης περιττὴν τὴν καθιέρωσιν δευτέρας μορφῆς καὶ σοφώτατα συνδιαζούσης ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ γάμῳ τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἀστικὸν χαρακτήρα τοῦ κυρίως τοῦ γάμου συστατικοῦ. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ὡς μόνον ἔγκυρον γάμον θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν τὸν ὀρθοδόξως ἱερολογηθόντα, ὁ πολιτικὸς γάμος, κατ' ἐμὲ κριτήν, εἶναι ἀπαραίτητος, διὰ τὴν γενικωτέραν εὐστάθειαν τοῦ θεσμοῦ, διὰ τοὺς μικτοὺς γάμους.

Ἡ εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀγιαστικὴ ἐπέμβασις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ, ὡς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ἔκφανσιν καὶ τῶν ἑναντι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ δικαιωμάτων τῶν τιμῶν αὐτοῦ μελῶν, εἰς ἃ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται τις νὰ ἀρνηθῆ ταύτην. Μόνον εἰς τοὺς διὰ τῆς ποινῆς τοῦ ἀφορισμοῦ τιμωρηθέντας ἀρνεῖται ἡ Ἐκκλησία τὴν ἀγιαστικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν καὶ ὀρθῶς, καθ' ὅσον οὗτοι ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπίσης εἰς τοὺς αὐτοκτονοῦντας — κατὰ μεταγενεστέραν διάταξιν πρὸς φρονιματισμὸν τῶν ζώντων — ἀρνεῖται ἡ Ἐκκλησία τὴν κηδείαν.

VI. ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας τῶν δύο ὀργανισμῶν ἢ τῆς συναλληλίας. Ἡ Ἐκκλησία ἐργάζεται διὰ

τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμοζομένων πνευματικῶν μέσων πρὸς ἠθικὴν τῶν μελῶν αὐτῆς τελειοποίησιν, ἅτινα οὕτω μέλη ὄντα συγχρόνως καὶ τοῦ πολιτικοῦ ὄργανισμοῦ ἀναπτύσσονται εἰς ἀρίστους πολίτας. Ἐναντι τούτου ἡ Ἐκκλησία οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖ παρά τῆς Πολιτείας ἢ ἡσυχίαν, εἰρήνην καὶ σεβασμὸν τῆς κρατούσης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἰδία δὲν ἀναμιγνύεται ἐμμέσως ἢ ἀμέσως εἰς τὰ πολιτειακὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, καθ' ὅσον ἰσχυρῶς ἔχεται τοῦ χαρακτῆρος ὃν ὁ Κύριος ἔδωκεν αὐτῇ τονίσας ὅτι ἡ βασιλεία Του (ἦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο ἐκπροσωπεῖ ἡ Ἐκκλησία) δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ οὐδεμίαν ἔχει συνεπῶς σχέσιν μὲ τὴν κοσμικὴν τῶν πραγμάτων τάξιν. Πᾶσα ἐκτροπὴ ἐκ τοῦ μέσου τούτου κανόνος τῆς ἐν τῷ ὡς ἄνω πνεύματι συνεργασίας καὶ συναλληλίας εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς πολιτειοκρατίας ἢ τοῦ καισαροπαπισμοῦ, εἴτε τῆς θεοκρατίας, εἴτε τῆς ἐχθρικῆς καὶ πολεμικῆς διαθέσεως καὶ στάσεως τῆς Πολιτείας ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας κλπ. ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν. Ἰδεῶδες εἶναι, ὡς ἐλέχθη, τὸ σύστημα τῆς συνεργασίας ἢ συναλληλίας, ὡς τοῦτο ἰδίᾳ ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, τούτου ὅμως μὴ ὄντος δυνατοῦ τὸ ἀμέσως ἰδανικὸν σύστημα σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας εἶναι τὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀθρήσκου κράτους, καθ' ὃ ἡ Πολιτεία ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ θρησκευτικῆς ἐπόψεως θεωρεῖ ταύτην ἀντικείμενον ἰδιωτικῆς ὑποθέσεως καὶ δημοσίας τάξεως μόνον, ἢ δ' Ἐκκλησία εἶναι ὅλως ἐλευθέρα νὰ κανονίξῃ τὰ ἑαυτῆς θρησκευτικῶς κατὰ τὴν κανονικὴν αὐτῆς ἀποκλειστικῶς τάξιν. Τὸ σύστημα τοῦτο δύναται νὰ εὐδοκμήσῃ ἐπ' ἀγαθῷ ἀμφοτέρων τῶν ὀργανισμῶν μὲ τὴν ἀποκλειστικὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ μὲν κράτος ἔχει φθάσει τὴν ὑψίστην βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ δ' Ἐκκλησία κατέχει ὑψίστης μορφώσεως (ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς) ὄργανα, δι' ὧν νὰ δύναται νὰ ἐπιβάλληται ἀπολύτως ἐπὶ τῶν πιστῶν αὐτῆς, ἐπὶ ἐφαρμογῇ ἐν πᾶσι τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ.